

Milan Ivanišević

Izvori za prva desetljeća novoga Vranjica i Solina

Milan Ivanišević
HR, 21000 Split
Kneza Višeslava 16

Pregled izdanja izvora za povijest Vranjica i Solina od 1644. do 1682. Izvori su poredani u tri skupine: 1. djela suvremenika tiskana za njihova života, 2. djela suvremenika tiskana poslije njihove smrti, 3. navođenje izvora u djelima proučavatelja od 1844. do 2008.

Ključne riječi: Vranjic, Solin, povijesni izvori (1644. – 1682.)

UDK: 94(497.5 Vranjic)(093)"1644/1682"
94(497.5 Solin)(093)"1644/1682"

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 10. srpnja 2009.

Proučavanje prošlosti nekoga prostora valja započeti sabiranjem podataka koje su do sada drugi proučili i ostavili ih ugrađene u sadašnju povijesnu znanost. Pripremajući se za buduće pisanje o Vranjicu i Solinu, u dijelu sedamnaestoga stoljeća, prikupio sam ono što mi je bilo dostupno iz tih prijašnjih djela, pa to stavljam pred čitatelje, kako bi već sada od toga bilo koristi. Taj nekadašnji Vranjic i Solin zovem u svojim zamislima novim, jer ono što sam o tome dobu spoznao uvjerava me u početak življenja novih ljudi u starome prostoru. On je prije njihova dolaska bio bez naroda, jer je narod pobjegao na dvije zaraćene strane, a prostor je ostao pust. Nama je poznat takav rat, više nego li drugim sadašnjim Europljanima, pa se ne moramo prisiljavati doživjeti ga samo maštom, kao oni koji ga nisu iskusili. Tisućljetni ostatci života u ovome prostoru ostali su u jednom kratkom razdoblju bez ljudi koji stalno u tome prostoru žive, ali nam to ne daje pravo i kamenje ubrojiti u »nestale i izbjegle«. Po mojem promišljanju, sve su crkve, nacrtane godine 1675., bile stare crkve, zasigurno zidovi bez mnogo krovništva, ali pripravnici odmah primiti vjernike kad su se počeli okupljati na molitvu. Nisu svi doseljenici morali stanovati u zemunicama i u daščarama, jer je bilo i kamenih kuća. Ako i nisu imale krovništva, bile su mjesto stanovanja, manje privremeno nego mjesta od zemlje i drva.

U ovome prikupljanju podataka glavna je granica prostora sadašnja katastarska općina Solina. Kada u opisu nekoga događaja bude spomenuto neko mjesto u širem prostoru (Klis, Kamen, Strožanac, Stobreč, Split, Kaštela, Bosiljina), tada je razlog tako šire granice prostora upravo taj događaj i njegova povezanost s Vranjicom i Solinom. Granica vremena je povod rata, 22. rujna 1644., kada su kod otoka Rodosa malteški vitezovi opljačkali sultanove brodove, i 30. listopada 1682., kada je splitski nadbiskup najavio svoj pohod slobodnome dijelu nadbiskupije.¹

Djela suvremenika, u kojima je opisan jedan ili više povijesnih događaja u promatranom razdoblju, jesu izvori koji je u potpunosti poznat i može biti korišten kao zajamčena cjelina. Ona su u ovome popisu poredana u dva niza. U prvome su djela tiskana u vremenu kada su pisana, a poredana su po vremenu tiskanja. U drugome su nizu djela koja su u svome vremenu ostala u rukopisu, a tiskana su poslije, pa su poredana po vremenu smrti pisca. Preostali su izvori dio arhivskih cjelina koje nisu u potpunosti proučene,² nego su iz tih cjelina poznati samo dijelovi, neznatni u usporedbi s dijelovima koji nisu proučeni. Takvi su izvori poredani po vremenu tiskanja u djelima proučavatelja koji su znanstvenoj (i drugoj) javnosti pokazali te izvore. Uvijek navodim prvo izdanje izvora, a zanemarujem izdanja u kojima je izvor ponavljao

1 Stefano Cosmi (Venezia, 24. rujna 1629. – Split, 10. svibnja 1707), imenovan 5. rujna 1678., posvećen 18. rujna 1678., primio palij 3. listopada 1678., došao u Split 26. rujna 1682.

2 Godina 1844. vemenska je granica proučavanja, jer je tada Vincenzo Solitro tiskao svoj izbor povijesnih izvora, ali ta njegova knjiga nije samo mjesto tiskanja jednoga izvora (djela Ivana Andrije Tomasea), nego i potvrda Solitrovih proučavanja tih izvora.

isti ili neki drugi proučavatelj.³ Antonio Santacroce (Padova, 1624. – nedugo prije 1653.) veoma je vjerojatno ime pisca koji je za tiskanje svojih djela o suvremenom ratu odabrao književno ime Sertonaco Anticano, a ono je premetaljka pravoga imena.⁴ Nisam provjeravao ima li podataka o događajima u prostoru Vranjica i Solina u njegovu djelu *Frammenti storici della guerra di Candia di Sertonaco Anticano cioe inuasion del Regno. Resa di Canea. Successi di terra. Presa di Retimo. Morte del generale Cornaro. Successi di Mare. Morte del capitan delle nauai Morosini*.⁵ U djelu *Frammenti storici della guerra in Dalmazia, di Sertonaco Anticano*⁶ ima podatak o pobjedi koju je ispred Splita izborio Christoph Martin Degenfeld, a vrijednost je podatka u točnom nadnevku, 11. rujna 1645. (stranice 25 – 26). Opširan je opis borbe za Klis i osvojenje tvrđave (stranice 250 – 286), a pisac je spomenuo samo dva nadnevka: 15. ožujka i 5. travnja 1648.

Alessandro Vernino, o kome nisam našao neke druge podatke, napisao je djelo *Della historia Delle guerre di Dalmatia, Sotto il Generalato di Leonardo Foscolo. Libri duoi. D'Alessandro Vernino*.⁷ Na stranicama je 80 – 82 opisao Foscolovu namjeru osvojenja Solina i Klisa, vojni sukob, osvojenje i rušenje Kamena i povratak u Zadar, a sve bez nadnevka. Na stranicama je 101 – 102 opisao kako je splitski izvanredni providur Alvise Cocco osvojio i utvrdio prostor buduće borbe za Klis, a na stranicama 117 – 157 opširno opisuje borbu za Klis i osvojenje tvrđave.

Giustiniano Martinioni, o kome nisam našao neke druge podatke, dopunio je djelo što ga je godine 1581. započeo pisati Francesco Sansovino, a godine 1607. nastavio

Giovanni Stringa. Naslov je *Venetia città nobilissima et singolare, Descritta in XIII. Libri da M. Francesco Sansovino (...) con aggiunta Di tutte le cose Notabili della stessa Città, fatte, et occorse dall'Anno 1580 fino al presente 1663 da D. Giustiniano Martinioni (...) Doue vi sono poste quelle del Stringa; seruato però l'ordine del medessino Sansouino*.⁸ Podatke iz ovoga djela navodim uz opise Franje Divnića.

Giovanni Giorgio Nicolini, redovnik reda siromašnih pustinjačka svetoga Jeronima (O.S.H.: Ordo Sancti Hieronymi), koji, po mojoj prosudbi, nije Hvaranin, napisao je o promatranom ratu samo jedno djelo.⁹ Naslov mu je *Spalato sostenuto Contro l'Ottomana Potenza L'Anno 1657 Sotto gli auspicii felicissimi della Serenissima Republica di Venetia Con l'assistenza valorosissima dell'Illustrissimo et Eccellentissimo Signor il Signor Angiolo Orio, Conte e Proueditore in Lesina (...) Dalla riuertissima deuotione Di F. Giovanni Giorgio Nicolini Della Religione del Beato Pietro da Pisa*.¹⁰ Opisuje ratne događaje u Splitu, u lipnju 1657., a događaj u Rupotini opisuje na stranicama 36 – 37. Godine 1984. tiskan je hrvatski prijevod Josipa Posedela. On je izabrao samo dijelove s najmanje Nicolinijevih kićenih razmatranja.¹¹

Giovanni Battista Rostagno, vijećnik, državni tajnik i upravitelj novčarskih poslova savojskoga vojvode,¹² bio je član pratnje i putopisac ratnoga izviđanja što ga je za mletačku vlast obavio general Ghiron Francesco Villa (Ferrara, 1613. – Torino, 5. lipnja 1670.). Djelo ima naslov *Viaggi Dell'Illustrissimo, et Eccellentissimo Signor Marchese Ghiron Francesco Villa in Dalmatia, e Levante. Con la distinta Relatione de' Successi di Candia per il tempo, che fù dal*

3 Izuzetak su Francesco Carrara i Luka Jelić. Navodeći dva Carrarina izdanja, naglasio sam ponavljanja izvora u prvom i drugom izvješću o njegovu arheološkome radu. Ponavljajući taj izvor i u Jelićevu izdanju, naglasio sam cjelovitost njegova izbora. Iz posebnoga sam razloga uvrstio izvore drugi put tiskane u djelu Marinka Mikelića iz godine 2006.

4 Tako zaključuje najbolji poznavatelj talijanskih anonimnih i pseudonimnih djela Gaetano Melzi (Milano, 1786. – Milano, 1851.; G. Melzi 1859, str. 59). Santacroce je u naslovima drugih svojih djela isticao svoje pravo ime. Prijedlog drugih proučavatelja (Andrija Ciccarelli, Luka Jelić, Dujam Srećko Karaman, Dušan Berić) da je pravo ime pisca Jeronim Michieli, procjenjujem manje uvjerljivim, jer oni nedovoljno znaju talijansku književnost.

5 Bologna, godina 1647., stranica 12 i 348, rimski nakladnici Giovanni Battista Corvo i Giuseppe Corvo (Zadar, Znanstvena knjižnica, 27523/97-1). Milano, godina 1648., stranica 10, 333 i 3, nakladnik Francesco Mognaga, tiskar Ludouico Monza (Zadar, Znanstvena knjižnica, 8246/34-1-2).

6 Venezia, godina 1649., stranice 1-321, nakladnik Francesco Storti; posveta: 30. siječnja 1649. (Split, Arheološki muzej, R 937).

7 Venezia, godina 1648., stranice 1-174 (na stranicama 158-174 je kazalo), nakladnik Giovanni Giacomo Herz; posveta: *Dal Campo 10 Aprile 1648* (Split, Arheološki muzej, R 938). Zanimljivost ovoga primjerka knjige je na stražnjoj strani prve korice: rukopisni zapis *Adi 31 Agosto 1648* i znak od dva slova B spojena crtom, a nad njom je u sredini gore križ, a dolje slovo Z.

8 Venezia, godina 1663., ukupno 864 stranice različito su brojene, nakladnik Stefano Curti; posveta: 22. rujna 1663.

9 Duško Kečkemet piše: »Osvajanje Klisa', 'Opsada Splita' i 'Ulomci rata u Dalamaciji i Kreti' Hvaranina Jurja Nicolinija objavljeni su 1648, 1665. i 1715.« (F. Difičnik 1986, str. 20); »Giorgio Nicolini obradio je i objavio u Veneciji 1648. 'Osvajanje Klisa' ('Presa di Clissa'); zatim 'Tursku opsadu Sinja' ('Assedio fatto dai Turchi alla piazza di Sign'); tursku opsadu Splita ('Spalato sistenuto contro l'Ottomana potenza l'anno 1657', Venezia 1665) i 'Prizore iz rata u Dalamaciji i na Kandiji' ('Frammenti della guerra in Dalmazia e di Candia', 1715)« (F. Difičnik 1986, str. 30). Od nabrojanih je podataka točan samo onaj o knjizi iz godine 1665. Ostali su podatci netočni, jer je Kečkemet loše pročitao rečenicu u navodu iz svoje bilješke 33.

10 Venezia, godina 1665., stranice 1-237, nakladnik Francesco Valvasense; posveta: 1. kolovoza 1665; dopuštenje tiskanja: 31. siječnja 1665 (Split, Arheološki muzej, R 936).

11 J. Posedel <1984>, str. 93: prijevod o događaju u Rupotini.

12 Carlo Emanuele Drugi (Torino, 20. lipnja 1634. – Torino, 12. lipnja 1675; savojski vojvoda od 4. listopada 1638.; stvarno vlada od 27. prosinca 1663.).

*medesimo diffusa in qualità di Generale dell'Infanteria della Serenissima Republica di Venetia. Descritti, et occularmente osseruati dal Consigliere, e Secretario di Stato, e Finanze di Sua Altezza Reale Giovanni Battista Rostagno.*¹³ Villa je posjetio Split dva puta, a kad je 7. lipnja 1665. došao drugi put, zaželio je vidjeti Solin i to je ostvario (stranica 29): *Si vedono nel scendere l'antiche vestigie della rouinata Salona, Patria, come già dissì, di Diocletiano Imperatore, che per rendere godibile Spalato suo Palazzo, con archi, de'quali si vedono ancora in più parti le piante, soleua far passar à mez'aria lo stesso Fiume Salona, e rendersi tributarij li Pesci, ch'ella produce, e volle il Marchese vederne l'origine nel scendere da Clissa.*

Girolamo Brusoni (Badia Vangadizza, oko 1614. – Torino, 1686.) napisao je djelo *Historia Dell'Ultima Guerra trà Veneziani, e Turchi di Girolamo Brusoni Nella quale si contengono i successi delle passate Guerre nei Regni di Candia, e Dalmazia, Dall'Anno 1644. fino al 1671.*¹⁴ Podatak iz ovoga djela navodim uz opise Franje Divnića.

Battista Nani (Venezia, 30. kolovoza 1616. – Venezia, 5. studenoga 1678.), u raznim službama Mletačke Republike, postigao je mir i razgraničenje 30. listopada 1671., napisao je povijest Republike od 1613. do 1644., prvi put tiskanu godine 1662. U drugom svesku drugoga izdanja, prvi put tiskanom 1679. opisao je događaje od godine 1644. do postizanja mira u kojem je sudjelovao. Mogao sam pregledati četvrto izdanje, a ono se vjerojatno ne razlikuje od izvornoga. Naslov je *Historia della Republica Veneta di Battista Nani cavaliere, e Procuratore di San Marco Parte seconda.*¹⁵ Nani je opisao: zauzimanje Solina i Kamena u godini 1647. (stranica 115); borbu i osvojenje Klisa (stranice 143 – 147); borbu u Splitu, u godini 1657. (stranice 332 –

333); mirovne pregovore i sklapanja ugovora o miru (stranice 532 – 538). To je posljednji podatak u ovome djelu.

Andrea Valiero (Venezia, 12. rujna 1615. – Maron, rujna 1691.), u raznim službama Mletačke Republike, sudjelovao je u ratu, pa je opisao ratovanje od početka, u godini 1644. do 26. rujna 1669. Naslov je *Historia della guerra di Candia di Andrea Valiero Senatore Veneto.*¹⁶ Djelo sam mogao čitati samo u izdanju iz godine 1859., ali vjerujem u istovjetnost obaju izdanja. Uz kraći podatak o događaju podno kliške tvrđave, nedugo prije 13. rujna 1647., koji navodim uz Divnićev podatak, u prostoru Vranjica i Solina Valiero je opisao samo borbu za Klis (stranice 154 – 159 u prvome izdanju).¹⁷

Ivan Andrija Tomaseo (Split, nema podatka – Split, 28. kolovoza 1669.), svećenik, 21. lipnja 1642. doktorirao na padovanskome Sveučilištu,¹⁸ kanonik od 1643., ostavio je u rukopisu djelo *Relazione della presa di Clissa.*¹⁹ Tomaseov život i djela kratko opisuje Ivan Ostojić.²⁰ Vincenzo Solitro²¹ (Split, 29. siječnja 1820. – Cannara, 15. studenoga 1878.) je godine 1844. tiskao svoj izbor arhivskih izvora i popratio ih bilješkama. Među njima je samo jedan izvor o mletačkome osvojenju Klisa godine 1648. To je Tomaseovo djelo.²² Solitro je proučavao i druge izvore, pa u jednom od njih koristi bilješku i u njoj tiska dio pisma od 21. rujna 1647. u kojem su opisani ratni događaji u Splitu.²³

Franjo Divnić (Šibenik, 22. listopada 1607. – Šibenik, 17. veljače 1672.) nije dovršio svoje rukopisno djelo o povijesti rata Mletačke Republike i Osmanlijskoga Carstva od siječnja 1645. do 30. listopada 1671., a nije ga tiskom dovršio ni njegov brat Danijel Divnić (Šibenik, 22. lipnja 1619., nepoznato mjesto i vrijeme smrti), koji

13 Torino, godina 1668, stranice 1-416, nakladnici Giuseppe Vernoni i Giovanni Sinibaldo (Split, Arheološki muzej, R 1073).

14 Venezia, godina 1673, stranice 8, 1-344 i 20, nakladnik Stefano Curti; posveta: 5. studenoga 1673.; dopuštenje tiskanja: 18. srpnja 1673. Ostala izdanja: Bologna, godina 1674., nakladnik Giovanni Recaldini; Bologna, godina 1676., nakladnik Gioseffo Lunghi.

15 Venezia, godina 1686., stranice 1-539 (na stranicama bez broja 1-10 je naslov, posveta i dopuštenje; na stranicama bez broja 1-47 je kazalo), nakladnici Sebastiano Combi i Giovanni La Nou; posveta, bez nadnevka, Antonio Nani upućuje duždu (Luigi Contarini, dužd od 26. kolovoza 1676. do smrti, 15. siječnja 1684.); dopuštenje tiskanja: 30. rujna 1678., kratko prije pišćeve smrti (Split, Arheološki muzej, R 1396).

16 Venezia, godina 1679., stranice 1-8, 1-751, 1-27 (na stranicama bez broja 1-8 je naslov i dopuštenje; na stranicama bez broja 1-27 je kazalo), nakladnik Paolo Baglioni; dopuštenje tiskanja: 28. srpnja 1679. (Zadar, Znanstvena knjižnica, 9593 C).

17 A. Valiero 1859, str. 128-132.

18 M. P. Ghezzi 1992, str. 41.

19 Arhivska oznaka: Venezia, Seminario Patriarcale, Biblioteca. Nije poznato je li pisan Tomaseovim rukopisom. Mlađi prijepis, u arhivskoj zbirci splitskoga Arheološkoga muzeja (48-h-1777), ima naslov *Relatione dell'espurgation di Clissa del Dottor Giovanni Andrea Tomaseo.*

20 Godine 1975. sažima svoja prijašnja proučavanja (I. Ostojić 1975, str. 271: životopisni podatci; str. 313: podatci o književnom radu). Ivan Andrija je u vranjičkoj matici vjenčanih upisan kao generalni vikar nadbiskupije: 29. studenoga 1665., 6. siječnja 1666. (dva puta) i 11. siječnja 1666. (I. Grubišić 2008, str. 127, upis 2; str. 127, upis 3; str. 127-128, upis 4, drugi od 6. siječnja; str. 128, upis 5). Nadnevak smrti, iz splitskih matica, dao mi je Ivan Grubišić 23. lipnja 2009.

21 Dobro je zabilježiti podatak iz matične knjige, koji mi je dala Hania Mladineo 30. lipnja 2009., da je Vincenzov brat blizanac Giulio, također onodobni društveni uglednik.

22 V. Solitro 1844, str. 269-290; Solitrov predgovor: str. 269-271; izvor: str. 273-290; V. Solitro 1989, str. 255-272.

23 V. Solitro 1844, str. 341; arhivski izvor: Venezia, Archivio di Stato, bez posebnoga opisa izvora; V. Solitro 1989, str. 320.

je na to bio obvezan bratovom oporukom. Djelo je prije namjeravanoga tiskanja pregledao i dopunio njihov rođak Ivan Lučić (Trogir, rujna 1604. – Roma, 11. siječnja 1679.), ali tiskanje nije nikada obavljeno i djelo je sačuvano kako su ga napisala nabrojena trojica pisaca.²⁴ U izvornome jeziku nije nikada u potpunosti tiskano, a potpuni hrvatski prijevod Smiljane Kečkemet i Duška Kečkemeta tiskan je godine 1986. Divnić²⁵ su bili sudionici ratovanja, Danijel je sudjelovao i u razgraničenju, a Lučić je nedugo poslije 8. rujna 1654., dana kada je sastavio oporuku, otišao iz Trogira zauvijek u Rim. U ovoj su Povijesti neki događaji opisani opširno, a neki sažeto. Svaki događaj u Vranjicu i Solinu samo kratko nabrajam. Divnićovo je djelo okosnica uz koju navodim još tri cjelovita izvora (Giustiniano Martinioni, Girolamo Brusoni, Andrea Valiero) i arhivske oznake koje u svojim bilješkama nabrajaju Gligor Stanojević i Marko Jačov.

Ratni je povod bio kad su 22. rujna 1644. kod otoka Rodosa malteški vitezovi opljačkali sultanove brodove koje je na putu u Meku vodio glavni eunuh Sünbül,²⁶ ubili ili zaslužnjili članove harema i ubili eunuha koji je dugo bio na dvoru i sultan ga je volio, pa se za njegovu smrt osvetio. Carska je vojska krenula 30. travnja 1645. brodovima iz Carigrada na mletački otok Kretu, a otočna utvrđena luka Chania bila je predana 17. kolovoza 1645. i napuštena 22. kolovoza.²⁷ U doba već započetoga rata, kliški je sandžak Miralem, rodom Albanac, zaiskao od novih gradskih kneževa Šibenika, Trogira i Splita darove koji su bili ustaljeni na početku njihove službe, ali je bio odbijen, pa je s vojskom došao u Solin i splitskome gradskom knezu ponovio svoju želju, a kad je opet bio odbijen,

počeo je pljačkati. To je ponovio i prvih dana rujna 1645., ali ga je porazio mletački vojskovođa Christoph Martin Degenfeld, koji je tada došao u Split.²⁸ Poslije mletačke pobjede ispred Šibenika, 13. listopada 1646., izvanredni je providur Paolo Caotorta došao u Split i počeo tajno dogovarati napad na Solin i Klis, ali su urotnici u Klisu otkriveni i uzapćeni, pa se generalni providur Leonardo Foscolo iz Splita i Omiša vratio u Šibenik i nije obavio naumljeni napad.²⁹ Poslije osvojenja i rušenja Skradina, Foscolo je u svibnju 1647., u borbi koja je trajala dva do tri dana, osvojio i porušio Solin.³⁰ U razdoblju između srpnja i 17. kolovoza 1647. bosanski paša Husein Tekijeli šalje u Solin dvije galije, a novome kliškom sandžaku Ibrahimu, prijašnjem bosanskome paši, šalje u Klis novu vojsku. Ta vojska svakodnevno uznemiruje mletačku vojsku sakupljenu u Splitu, jer tako paša sebi olakšava pripreme za napad na Šibenik, a približio mu se 17. kolovoza, dolaskom u Konjevrate.³¹ Dok je trajao napad na Šibenik, nedugo prije 13. rujna, iz Splita su Enrico Capra i pukovnik Arbanasović, s tisuću pješaka, napali prostor oko kliške tvrđave, palili i počeli pljačkati, ali su bili poraženi, izgubili su pedeset ubijenih, a bilo je mnogo zarobljenih, pa i oba zapovjednika.³² Kad je Tekijeli 16. rujna 1647. napustio opsadu Šibenika i otišao u Drniš, Foscolo je iz Šibenika došao u Trogir, jer je očekivao Tekijelijev napad na Split, a uskoro je namjeravao napasti Klis, pa je u pripremi za tu borbu splitski izvanredni providur Alvisse Cocco osvojio i utvrdio prostor oko ušća Solinske rijeke, antičkih gradskih zidova i amfiteatra.³³ Divnić prepričava sadržaj ugovora o preseljenju, koji je 17. prosinca 1647. sklopljen u Šibeniku.³⁴ Foscolo je borbu za Klis započeo 9. ožujka 1648., kada je

24 Izvorni su rukopis vjerojatno pisala još i jedan ili dva pisara, jer je Franjo imao slab vid. Taj je rukopis sačuvan u Zadru (Znanstvena knjižnica, ms 837), a ima dva naslova. Divnićev: *Dell'Historie di Dalmatia Di Francesco Difnico Dottor Durante La Guerra Cretese Sino alla Separatione delli Confini*. Lučićev: *Historia della guerra di Dalmatia tra Venetiani e Turchi del dottor Francesco Difnico dall'anno 1645 sino alla pace e separatione de Confini dedicata all'Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Battista Nani Cavaliere e Procuratore di San Marco*.

25 Duško Kečkemet u izdanju iz godine 1986. prezime piše Difnik. Suvremenik Jeronim Kavanjin hrvatski ga piše Difnich, a njegovo /ch/ je najčešće /č/.

26 Ovo je ime istaknuto u sadašnjim proučavanjima. Kakve razlike u istočnjačkim imenima mogu učiniti stari pisci, potvrđuju za istu osobu: *Gelis Agà* (G. Martinioni 1663, str. 688 [točan broj, pogrešno tiskano: 698], *Tembis* (F. Difnik 1986, str. 64) i *Genlis Agà* (G. Brusoni 1673, prvi dio, str. 1).

27 G. Martinioni 1663, str. 689 (točan broj, pogrešno tiskano: 699): za borbu kod Rodosa ima dan 28; o predaji i napuštanju grada piše na stranicama 696-697. J. Hammer 1835, str. 261, 269; F. Difnik 1986, str. 67: dan 17. piše kao 18.; ne spominje dan 22. kolovoza; ne znam kako su izvorno napisane prevedene riječi: »vijest o predaji Krete«, pa ne mogu tvrditi tko je Chaniju zamijenio Kretom.

28 F. Difnik 1986, str. 67-68; M. Jačov 1991, str. 14, bilj. 18: ima arhivske oznake.

29 F. Difnik 1986, str. 103. Foscolo je u Šibeniku bio 8. studenoga, kada je odredio početak radova koji će ojačati tvrđavu Sveti Ivan. P. Andreis <1909>, str. 252; P. Andreis 1977, str. 274: zapovjednici su bili Alvisse Cocco i Enrico Capra.

30 F. Difnik 1986, str. 136-137; G. Brusoni 1673, prvi dio, str. 133. M. Jačov 1991, str. 42-43, bilj. 76: ima arhivske oznake.

31 F. Difnik 1986, str. 140, 143. Ne znam kako Divnić izvorno piše prezime novoga paše; G. Martinioni 1663, str. 713: *Techieli* (bez imena); P. Andreis <1909>, str. 253: *Meemet Techieli*; G. Brusoni 1673, prvi dio, str. 133: *Mustafâ, o Mehmet Tecchieli*. Andreis navodi točan nadnevak pašina dolaska pred Šibenik: 20. kolovoza.

32 F. Difnik 1986, str. 156-157; A. Valiero 1859, str. 101. Divnić pukovnikovo prezime piše Rabanasović (ne znam kako je u izvorniku), a Valiero piše *Albanassovich*, pa je najvjerojatnije Arbanasović. On se, po Valieru, u Carigradu poturčio, a u vrijeme pregovora o zarobljenicima, poslije osvojenja Klisa, bio je mrtav (M. Jačov 1991, str. 79).

33 F. Difnik 1986, str. 159: Lučićev umetak; str. 361, bilj. 296: Divnićev izvorni opis.

34 F. Difnik 1986, str. 163.

iz Šibenika u Solin poslana vojska na kopnu i na moru. Protivni je vjetar zadržao brodove šest dana, a potom je stigla konjica i pješadija i bili su istovareni topovi. Prvi su pokreti mletačke vojske zapovjedeni 16. ožujka. Divnić opisuje mnoge pojedinosti borbe, ali su sve bile oko Klisa i njegove tvrđave, odmaknute od Solina, samo je Foscolo do početka pregovora o predaji bio na galiji uz solinsku obalu.³⁵ Poslije gubitka Klisa novi je bosanski paša Derviš poslao iz Livna vojsku kojom je zapovijedao Perhatpašić. On je oko polovine srpnja 1648. napao nastambe Poljičana blizu Solina.³⁶ Kroz godinu 1650. dva puta je napadnut Vranjic. Prvi je put, bez naznake zapovjednika, u vojsci bilo četiri tisuće vojnika, ali neki su od njih bili u pljački blizu Splita. Marko Jačov je našao podatke: zapovjednik je bosanski paša Mehmed Mustajbegović, napad je bio 13. rujna 1650. sa pet tisuća konjanika i tri tisuće pješaka, a kad napad nije uspio, paša je, po sultanovoj zapovijedi, bio udavljen.³⁷ Drugi je put bosanski paša Derviš poveo šest tisuća vojnika, ali su dijelovi vojske bili u pljački blizu Splita i u polju trogirskih Kaštela.³⁸ U lipnju 1657. bosanski paša Ahmet Seidi dolazi s vojskom u Splitsko polje i zauzima Sućidar,³⁹ a kad se morao povući, smješta svoj šator u Rupotinu. Sutradan opet napada Split i opet se mora povući, a jedan dio njegove vojske napada Klis i gubi u tome napadu. Poslije paša napada Sućurac, a kada i tu gubi, pljačka po polju i pokušava napad na Vranjic. Divnić bilježi kako je opkoljene tadašnje Vranjičane, a svoje nekadašnje

seljake, beg Mustaj Atlagić bezuspješno nagovarao na povratak pod njegovu vlast. Paša se povukao iza Kozjaka, putem za Radošić i Prapatnicu. Ahmet, nekadašnji ugledni solinski spahija, nagovori pašu na zauzimanje Bosiljine, vjerojatno iz osvete za sina Mustafu, koji je u Bosiljini poginuo.⁴⁰ U uspješnome zauzimanju toga bogatoga mjesta sudjelovao je i Ahmetov sin Mehmed.⁴¹ Opisano je ratovanje Ivana Krstitelja Benzona u godinama 1649., 1653., 1654. i 1657. Neki su opisi kratki, a neki su opširniji.⁴² Prije rujna 1659. poslao je bosanski paša Melik vojsku iz Livna u Solin, ali su je Vranjičani odbili, a tada je poginuo zbornički alajbeg.⁴³ Godine 1665. dolazi u obilazak ratišta vojskovođa Ghiron Francesco Villa. Divnić spominje njegov boravak koji je trajao do kolovoza, kada je pozvan u Mletke, ali ne navodi dolazak u Solin.⁴⁴ Brusoni navodi vrijeme njegova polaska iz Mletaka, 4. svibnja, dolazak u Zadar, 15. svibnja, i boravak u Solinu.⁴⁵ Rat je završen 27. rujna 1669. kada je mletačka vojska napustila Kretu, a s njom i svi stanovnici, osim jedne žene, dva pravoslavna svećenika i tri Židova.⁴⁶ U ovoj je Povijesti zadnji podatak o razgraničenju. Vodili su ga u Klisu mletački povjerenik Battista Nani i bosanski paša Husein Đanpalatović.⁴⁷ »Ipak je paša, uporno podupirući ono što je bio dogovorio s Nanijem, dodijelio mletačkom teritoriju zemlje Solina, s Vranjicom i s utvrdom Kamen, sa svim onim što su u tom opsegu posjedovali Turci prije prošlog rata.«⁴⁸ Vrijeme ovoga događaja nije naznačeno, ali ga je moguće odrediti

35 F. Difnik 1986, str. 175-192. Divnić u razdoblju do okončanja borbe ne navodi niti jedan nadnevak. G. Martinioni 1663, str. 713 navodi 17. i 18. ožujka kao dane početka borbe; na str. 714 navodi 31. ožujka kao dan odlaska carske vojske iz tvrđave, a 1. travnja kao dan Foscolova ulaska u tvrđavu. G. Brusoni 1673, prvi dio, str. 163-180 nema niti jedan nadnevak. G. Stanojević <1959>, str. 120, bilj. 156 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmazia et Albania, filza 466; na galiji kod Solina, 1. travnja 1648.).

36 F. Difnik 1986, str. 200-201. Perhatpašić, ako je to ista osoba, Divnić je nazvao čehajom (pomoćnikom; str. 131) i alajbegom (zapovjednikom spahija; str. 138, 141). G. Brusoni 1673, prvi dio, str. 207: ime zapovjednika je *Arapouich*. G. Stanojević <1959>, str. 126, bilj. 196 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmazia et Albania, filza 468; Zadar, 15. lipnja 1649.). M. Jačov 1991, str. 86, bilj. 132: ima arhivsku oznaku.

37 M. Jačov 1991, str. 98-99.

38 F. Difnik 1986, str. 217-218; G. Stanojević <1959>, str. 129, bilj. 214 i 215 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmazia et Albania, filza 470; Zadar, 10. veljače 1651. i filza 472; Trogir, 12. rujna 1651.). M. Jačov 1991., str. 86, bilj. 132: ima arhivske oznake.

39 G. Martinioni 1663, str. 741 ima nadnevak 13. lipnja 1657; pašino prezime i ime: *Cedin Amet*. G. Brusoni 1673, drugi dio, str. 26-28; pašino prezime i ime: *Cedin Ahmet*.

40 G. Martinioni 1663, str. 713: *Bossiglina, dalla quale furono i Turchi più volte ributtati, con grande loro danno, e finalmente con la morte di Mustafà Sebo figliuolo di Amet Spai, e Fratello di Meemet Agà Turchi principali di quei confini*. G. Brusoni 1673, drugi dio, str. 28: ime poginuloga: *Mustafà Seho*; Ahmet je poslije bijega iz Solina živio blizu Cetine: *già abitante a Salona, e poscia a Cettina*. G. Stanojević <1959>, str. 137, bilj. 274 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmazia et Albania, filza 481; Split, 1. srpnja 1657.).

41 F. Difnik 1986, str. 242-247.

42 F. Difnik 1986, str. 213, 227-231, 245; G. Brusoni 1673, drugi dio, str. 29: Benzon kao rob izvanrednoga splitskoga providura koji mu je, na krštenju, dao svoje ime i prezime.

43 F. Difnik 1986, str. 258; mjesec rujna je spomenut kao vrijeme smrti dužda Giovannija Pesara (dužd od 8. travnja 1658. do 30. rujna 1659.: G. Martinioni 1663, str. 744-747). G. Stanojević <1959>, str. 139, bilj. 288 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmazia et Albania, filza 485; Split, 24. kolovoza 1659.).

44 F. Difnik 1986, str. 276-277.

45 G. Brusoni 1673, drugi dio, str. 132.

46 G. Brusoni 1673, drugi dio, str. 330.

47 F. Difnik 1986, str. 335, 383, bilj. 621: *Husain Gianpalatovich*.

48 F. Difnik 1986, str. 338; G. Brusoni 1673, drugi dio, str. 341: prvi sastanak s pašom Mahmudom 27. srpnja 1671; str. 343: samo ime novoga paše *Cussain*; str. 343-344: dogovor o granicama Solina i Vranjica.

između zadnjega zapisanog nadnevka, 21. kolovoza 1671., kada je umro prijašnji paša Mahmud, i 30. listopada 1671., kada je razgraničenje dovršeno. Dogovor je u Klisu bio nedugo prije završetka svih poslova.

Pavao Andreis (Trogir, oko 1611. – Trogir, između 24. svibnja i 13. kolovoza 1686.) ostavlja svoje djelo o povijesti rodnoga grada u rukopisu, a vjerojatno ni taj rukopis nije bio dovršen. Sačuvani su prijepisi manjkavi,⁴⁹ posebno u završnome dijelu. On je morao započeti godinom 1645., jer prethodni dio završava godinom 1644., kratkim opisom povoda budućega rata.⁵⁰ Godine 1645. nema u sačuvanim prijepisima, jer oni počinju 2. svibnja 1646., kada rat u Trogiru već traje.⁵¹ Dan 9. ožujka 1666. zadnji je nadnevak u opisu rata,⁵² ali pisac svoj rukopis završava i poslije toga doba, jer u opisu trogirskih sela spominje svoje sudjelovanje u poslovima razgraničenja, dakle nedugo prije 30. listopada 1671.: *Stabilita la pace si stabilirono i confini di Traù negli antichi termini servendo all'eccellentissimo Procurator Nani, di felice memoria, eletto dal pubblico all'imposizione de'confini, il Dottor Giovanni Comuli, Paolo Andreis, Francesco Vitturi e Giovanni Cippico.*⁵³ Ova je rečenica napisana poslije 5. studenoga 1678., jer je toga dana Nani umro. Andreis je na više načina bio sudionik rata, a u jednoj rečenici spominje svoje sudjelovanje u borbi za tvrđavu Kamen. U povijesti rata opisuje borbu za Solin i njegovo osvojenje, a navodi i točne nadnevke: 20. i 21. svibnja 1647., pa oni upotpunjuju Divnićev opis bez točnoga nadnevka.⁵⁴ Potom opisuje neuspjelo mletački pothvat pod Klisom kada su Alvise Cocco i Enrico Capra vojskom od tri tisuće i pet stotina vojnika napali tvrđavu, ali neprijatelja nisu iznenadili, jer je napad bio prokazan.⁵⁵ Kratko je opisao borbu za Klis i osvojenje tvrđave, a nabraja i tri nadnevka: 17. ožujka 1648. kada je bilo opsijedanje, 30. ožujka kada je izvješeno

bijelo platno u znak traženja predaje i 5. travnja, na Cvjetnu nedjelju, kada je Senat primio i proslavio vijest o osvojenju.⁵⁶ Godinu dana poslije osvojenja Klisa, u lipnju 1649., bila je carska vojska skrivena u Rupotini. Na Tijelovo, 3. lipnja, na tvrđavi su pucali mužari kad je u crkvi bila molitva kanona mise, a neprijatelj je to protumačio kao da je otkriven, pa je tada odustao od napada i došao opet poslije nekoliko dana, ali tada je obrana bila pripravna i žrtve su bile podjednake na obje strane.⁵⁷

Francesco Carrara (Split, 16. studenoga 1812. – Venezia, 29. siječnja 1854.), tada ravnatelj splitskoga Arheološkog muzeja, pročitao je 20. rujna 1847., na mletačkome znanstvenom skupu (Nono Congresso degli Scienziati Italiani, Sezione di Archeologia e Geografia), izvješće o svome arheološkom radu u Solinu godine 1846., pa je rekao i ovu rečenicu: *Codesto però non avrebbe sì barbaramente guasta Salona, se nel secolo XVII non fosse stato di moda (desiderabile più che nel rococò anche a'di nostri) di pagare con sassi gli avvocati e i notai.* U tiskanom izdanju, koje je nastalo skoro istodobno u susjednoj Padovi, dodao je bilješku.⁵⁸ U njoj je prepisao dopuštenje koje je generalni providur Pietro Valier dao u Splitu 24. studenoga 1678. Jeronimu Kavanjinu za sakupljanje kamenja od salonitanskih ruševina. Carrari je taj izvorni spis pokazao Ivan Kapogrosso, a Carrara ga je godine 1850. ponovno tiskao.⁵⁹

Šime Ljubić (Stari Grad, 24. svibnja 1822. – Stari Grad, 19. listopada 1896.), tada upravitelj Arheološkoga odjela Narodnoga muzeja u Zagrebu, tiska godine 1879. kratku vijest: »Vrhov. providur Bernardo javi 16. stud. 1656 svojoj vladi, da je dao dovesti iz Solina u Spljet za utvrde *buona quantità di pietre grandi.*«⁶⁰ Ljubić je u siječnju 1896. poslao Frani Buliću, za časopis koji je on uređivao, arhivski podatak iz godine 1648. Bulić ga je uvrstio tek u dvobroj časopisa

49 Marko Perojević (Trogir, 16. listopada 1876. – Sarajevo, 28. rujna 1943.) je godine 1908. dovršio priređivanje Andreisova djela (predgovor napisan u studenom 1908. u Muću; tiskanje dovršeno 1909. [podatak na korici]). Na početku njegova rada bila su mu poznata četiri rukopisna prijepisa, a u vrijeme tiskanja doznao je za peti. Temeljni je prijepis u vlasništvu trogirске obitelji Slade Šilović, a ta obitelj čuva ostavštinu obitelji Dragač.

50 P. Andreis <1909>, str. 239; P. Andreis 1977, str. 257.

51 P. Andreis <1909>, str. 240; P. Andreis 1977, str. 261.

52 P. Andreis <1909>, str. 269; P. Andreis 1977, str. 293.

53 P. Andreis <1909>, str. 293; P. Andreis 1977, str. 318: »Pošto je bio utvrđen mir, utvrdile su se međe Trogira u starim granicama, dok su služili odličnom prokuratoru Naniu, sretne spomene, izabranom od javne vlasti na udaranje granica, doktor Ivan Comuli, Pavao Andreis, Franjo Vitturi i Ivan Cippico.«

54 P. Andreis <1909>, str. 249-250; P. Andreis 1977, str. 271-272; G. Stanojević <1959>, str. 110, bilj. 100 (Zadar, Državni arhiv, Generalni providuri, Foscolo, I; Solin, 22. svibnja 1647.).

55 P. Andreis <1909>, str. 252; P. Andreis 1977, str. 274; F. Difik 1986, str. 103: poslije 13. listopada 1646., zapovjednik je bio Paolo Caotorta.

56 P. Andreis <1909>, str. 254; P. Andreis 1977, str. 275-276.

57 P. Andreis <1909>, str. 262; P. Andreis 1977, str. 285. Dan nije 13., kako je zapisano, nego 3. lipnja.

58 F. Carrara 1847, str. 338 (u posebnom otisku str. 15).

59 F. Carrara 1850, str. 67, bilj. 1. Ovo je izdanje prevela na hrvatski Maja Cambi (N. Cambi 1991, str. 146-147).

60 Š. Ljubić 1879.

za studeni i prosinac 1896., uz napomenu o Ljubićevoju smrti u času tiskanja toga dvobroja (ovu bilješku nije potpisao, kao što je više puta činio u sličnim okolnostima). Arhivski podatak ima naslov *Relatione del Nobile Homo Alvise Cocco proveditor straordinario di Spalato e di Traù, letta nell'eccellente collegio a 30 dicembre 1648*. Podatak je o vađenju kamenja u Solinu kojim je obnovljena kliška tvrđava, a Ljubić ga je našao u mletačkom Archivio di Stato (nema arhivske oznake).⁶¹

Luka Jelić (Vranjic, 22. prosinca 1864. – Kaštel Stari, 3. veljače 1922.), tada profesor u Zadru, završio je u siječnju 1894. prikupljanje isprava o umjetničkim spomenicima u Splitu i Solinu. Tiskan je samo prvi svezak. Stariji od dva solinska sadržaja, odredbu generalnoga providura Leonarda Foscola od 21. svibnja 1647., Jelić je našao u zadarskome Arhivu, u spisima generalnih providura.⁶² Ovu je ispravu Duško Kečkemet preveo na hrvatski, a izvornik je tiskao po rukopisu Dujma Srećka Karamana u splitskome Arheološkom muzeju.⁶³ Mlađi je sadržaj, dopuštenje generalnoga providura Pietra Valiera od 24. studenoga 1678., Jelić uvrstio po izdanju Francesca Carrare.⁶⁴

Josip Alačević (Makarska, 18. listopada 1826. – Zadar, 7. ožujka 1904.), u kratkotrajni je arhivski časopis što ga je pokrenuo i uređivao, uvrstio opis granica iz mirovnoga ugovora od 30. listopada 1671. s mjestom, nadnevkom po muslimanskom računanju, potpisima i pečatima jedanaest sudionika (*Scritto nella campagna di Cossich apresso Clissa, sotto li ultimi della Luna di Zemari-aril, l'anno 1082, cioè 30 ottobre 1671; prvi potpisnik: Hussein Passà al presente custode di Bosna*).⁶⁵ U nastavku ovoga arhivskoga izvora, Alačević je uvrstio i popis *Enumerazione dei territori, corrispondenti agli attuali, che in forza della pace di Candia (1669) e della delimitazione fatta nel 1671, restarono in potere della Repubblica veneta nella Dalmazia e nell'Albania, sotto il titolo di Vecchio Aquisto*.⁶⁶

Godine 1908. i 1909. tiskano je izvješće generalnoga providura Pietra Civrana iz godine 1674., a on piše: *A Traù, Spalato, e ne'suoi territorij è cresciuta pure la popolazione e la coltura dei terreni, particolarmente nella deliciosa riviera, interposta tra l'uno e l'altro dei suddetti luochi; e nel braccio, che s'estende con i terreni di nuova conquista sino a Clissa. Li Borghesani di Spalato, sono gente brava e numerosa; è florido anche quel corpo de'Morlacchi, tirato ad abitar il Borgo di Clissa et al Sasso, et è molto utile alla quiete; la permanenza colà d'un sacerdote di vita esemplare, molto ralenta la fierezza di quella gente, e li trattiene ne'limiti della più desiderabile moderazione*.⁶⁷

Frane Bulić (Vranjic, 4. listopada 1846. – Zagreb, 29. srpnja 1934.), iako je od svih Vranjičana bio najdulje i najdublje u proučavanju svoga zavičaja, samo je jednom napisao pregled povijesti Vranjica i tiskao ga u časopisu što ga je sam uređivao, u godištu koje je pripadalo godini 1913., a tiskano je 22. veljače 1915., kako je sam don Frane zabilježio na korici svoga primjerka. U kratkim je rečenicama, bez posebnih podataka, spomenuo ovo razdoblje, ali je dometnuo fotografije dviju grafika iz zbirke koju je sakupljao u splitskome Arheološkom muzeju,⁶⁸ kupujući od raznih svjetskih antikvara, pa je tek sada moguće odgonetnuti izvor druge slike. Prva, koja pokazuje Foscolovo osvojenje Klisa, s tumačem na njemačkome i talijanskome, suvremena je tome događaju. Druga slika, koja pokazuje prostor Vranjica, Solina i Klisa na način onovremenih zemljovida, neznatno se razlikuje od slike toga prostora koju je godine 1570., za svoga boravka u rodnome kraju,⁶⁹ naslikao Martin Kolunić (latinski: Rota; Šibenik, između 1540. i 1545. – Praha, nedugo prije rujna 1583.). Vremenska je odrednica te prerađene Kolunićeve grafike godina 1650. ili oko godine 1650., kako je Bulić rukopisom naznačio na oba primjerka u Muzeju. To je opravdao Arsen Duplančić, kad je godine 1993. upozorio: »Čini se da navedene karte pripadaju djelu

61 Š. Ljubić, 1896.

62 L. Jelić 1894, str. 36-37, br. XXIV; arhivska oznaka: knjiga prva, list 258.

63 D. Kečkemet 1978, str. 107-108; izvornik: str. 296, Prilog X.

64 L. Jelić 1894, str. 41, br. XXIX.

65 J. Alačević 1902, str. 53-68; novo izdanje s arhivskom oznakom: Zadar, Državni arhiv, Dragomanski arhiv, DM, filza IX, posizione I (S. Buzov 1993).

66 J. Alačević 1902, str. 69-70; bez arhivske oznake.

67 P. Civran 1908, str. 70.

68 F. Bulić <1915>, tb. V (Wahre abbildung der Türckischen Vestung Clissa wie selbige den 30 Martii 1648 durch den Venetianischen General Leonardo Foscolo mit gutem Success erobert worden; talijanski naslov i tumač ne prepisujem), tb. VI (Delineatio Situsve Provinciae circa Clissam et Spalatum | Abbildung der Landschafft umb Clissa und Spalato).

69 Milan Pelc je prvi sustavno proučio Kolunićeva putovanja, pa je zaključio kako je u ljeto 1570. putovao iz Rima u Šibenik, tu ostao do pred konac godine i otputovao u Mletke, gdje su godinom 1570. u naslovu označene njegove dvije grafike (M. Pelc 1997, str. 16; 229, br. 179; 230, br. 180). Sliku splitskoga prostora Pelc nije vremenski odredio (M. Pelc 1997, str. 231, br. 181; bakropis, potpisan; Venezia, Museo Correr), pa je to učinio Arsen Duplančić, naznačivši: »oko 1570.« (A. Duplančić 2007, str. 9 i 55, bilj. 1).

Matthaüsa Meriana 'Theatrum Europaeum'.⁷⁰ Poslije je taj svoj zaključak nastojao potvrditi novim proučavanjima, koja do sada nije tiskao, a ona su ga usmjerila na šesti svezak toga obimnoga djela. Provjerio sam taj njegov podatak u elektroničkom zapisu i našao vrijeme i mjesto tiskanja te grafike. Djelo Theatrum Europaeum započeo je Matthaüs Merian (Basel, 21. ili 22. rujna 1593. – Langenschwalbach, 19. lipnja 1650.). U šestome su svesku događaji od 1647. do 1651., a priredio ga je Johann Georg Schleder. Prvo je izdanje toga sveska bilo u godini 1651., a drugo, koje sam mogao u potpunosti provjeriti, bilo je tiskano u Frankfurtu na Maini godine 1663. Na stranicama 538 i 539 je pisani dio, a između njih je stranica označena kao tabla 47, bez pisanoga dijela na poleđini, na kojoj je tiskana opisana grafika.

Cvito Fisković (Orebići, 24. prosinca 1908. – Split, 13. srpnja 1996.), pišući o kliškoj tvrđavi kratko djelo s novim podacima, tiskano godine 1939., pokazuje fotografije slika Klisa koje je godine 1668. naslikao Giuseppe Santini. Tada je mjesto čuvanja tih slika bila splitska Gradska biblioteka.⁷¹ Na jednoj slici, koju je Fisković nazvao Klis i okolica, vidi se ruševina kuće i stablo bez krošnje, a po udaljenosti od tvrđave u pozadini bilo bi moguće smjestiti tu kuću u Solin.⁷² Na drugoj slici, koju je Fisković nazvao Klis s juga, vide se kuće i tvrđava u polju, a po udaljenosti od kliške tvrđave u pozadini bilo bi moguće smjestiti u Solin neke od tih kuća i tvrđavu.⁷³

Boško Desnica (Obrovac, 4. siječnja 1886. – Obrovac, 1. travnja 1945.), pravnik, proučavao je izvore o doseljenicima u Ravne kotare i pisao na tim temeljima, ali nije doživio tiskanje izvora koje je bio sabrao i u svome rodnome mjestu priredio za tisak u rujnu 1938., a nakladnik je to primio 24. rujna 1948. Desnica je u prvi svezak uvrstio 399 izvora, od 16. ožujka 1646. do 1. svibnja 1684., a u drugi svezak, opet s brojenjem od početka, 392 izvora, od 6. svibnja 1684. do 9. travnja 1749. Svaki izvor ima kratak sadržaj na srpskom, na početku svakoga broja, poslije mjesta i nadnevka izvora, i naznaku arhivske cjeline, na završetku svakoga broja. U njegovu je izboru samo jedan izvor o budućim

doseljenicima u Vranjic i Solin. To je ugovor sastavljen 17. prosinca 1647. u Šibeniku,⁷⁴ koji je prije bio samo dijelom prepričan na hrvatskom.

Jovan Radonić (Mol, 28. siječnja 1873. – Beograd, 25. studenoga 1956.) je 15. veljače 1946. dao nakladniku rukopis svoga proučavanja arhivskih izvora iz Vatikana i drugih mjesta njihova čuvanja, a njegovo je djelo tiskano godine 1950. To djelo promatram samo kao mjesto i vrijeme prvoga spomena nekoga izvora o Vranjicu i Solinu, pa se ne upuštam u raspravu o Radonićevim tumačenjima tih izvora. Ispravljam samo stvarne pogreške, a neke su vjerojatno nastale jer je Radonić radio po tuđem prijepisu arhivskih izvora. On svaki izvor prepričava, a iz ponekoga donosi jednu do dvije rečenice na izvornome talijanskom (tiskano latinicom), dok talijanska imena piše po izgovoru ćirilicom. Stoga ne prenosim sadržaj svih izvora onako kako ga je on napisao, nego upućujem na temeljne podatke o izvoru po izdanju Marka Jačova iz godine 1992., ako ga je i Jačov uvrstio. Pismo od 15. srpnja 1658. navodi bez nadnevka.⁷⁵ Pismo od 1. listopada 1658. navodi točno, ali po talijanskome prijevodu.⁷⁶ Pismo od 24. rujna 1659. navodi točno.⁷⁷ Pismo od 12. listopada 1659. navodi točno.⁷⁸ Pismo od 4. studenoga 1659. navodi točno.⁷⁹ Uz prepričavanje sadržaja pisma od 4. studenoga 1659., Radonić ima podatak o zapisu na poleđini pisma po kojem je Kongregacija 13. siječnja 1660., u postupku ove tužbe protiv Ivana Božanovića, zamolila od splitskoga nadbiskupa obavijest (*pro secreta extrajudiciali informatione*). Radonić pogrešno navodi nadbiskupovo ime, a to nije samo slučajna ili tiskarska pogreška, jer piše: »Na pridobijanju Srba za katoličku veru radio je intenzivno i splitski nadbiskup, Teodosije, koji će, 1663, da pređe na nadbiskupsku stolicu u Zadar.« U ovom sadržaju Radonić jedini put spominje i vrstu pisma u Božanovićevim pismima: »Sudeći po njegovim pismima pisanim veoma nečitkom ćirilicom.«⁸⁰ Nekoliko riječi o Božanovićevu radu, prepisanih na talijanskome, koje Radonić vremenski označuje »oko 1652«, ne pripada toj godini, nego su

70 A. Duplančić <1993>, str. 197, bilj. 18.

71 C. Fisković 1939, tb. 1., sl. 2: »G. Santini: Klis i okolica g. 1668.«; tb. 2, sl. 4: »G. Santini: Klis s juga g. 1668.« (u posebnom otisku: str. 7; 9)

72 Split, Muzej grada Splita, mapa crteža G. Santinija, II, 2.

73 Split, Muzej grada Splita, mapa crteža G. Santinija, II, 4.

74 B. Desnica 1950, str. 26-28, br. 18; arhivska oznaka: Šibenik, samostan svetoga Lovre, arhiv, I, 8.

75 J. Radonić 1950, str. 197; M. Jačov 1992, sv. I, str. 671-676, br. 300 (izvornik pisan bosančicom).

76 J. Radonić 1950, str. 197-198; M. Jačov 1992, sv. I, str. 692-696, br. 309 (izvornik pisan bosančicom).

77 J. Radonić 1950, str. 198; M. Jačov 1992, sv. II, str. 73-75, br. 351 (izvornik pisan bosančicom).

78 J. Radonić 1950, str. 198; M. Jačov 1992, sv. II, str. 85-87, br. 355 (izvornik pisan bosančicom).

79 J. Radonić 1950, str. 198-199; M. Jačov 1992, sv. II, str. 90-91, br. 357.

80 J. Radonić 1950, str. 199.

iz pisma od 19. studenoga 1659., a kad izričito opisuje sadržaj toga pisma, Radonić pogrešno navodi godinu 1654., ali točan dan i mjesec.⁸¹ Pismo od 28. veljače 1660. navodi točno,⁸² pa čak i ime splitskoga nadbiskupa koji je to pismo pisao, iako mu je prije toga napisao netočno ime Teodosije. Pismo od 14. travnja 1660. netočno vremenski određuje danom 4. travnja.⁸³ Nije moguće odrediti je li Radonić vidio pismo Kongregacije u kojem je ona, po njegovu navodu, »negde na poč. 1663 zatražila od don Ivana Božanovića podatke o Srbima, u čijoj je sredini delovao Božanović. Kongregacija naredila je don Ivanu da utiče na Srbe da odustanu od sramnog posla odvođenja hrišćana u roblje. Božanović je u tome donekle i uspeo, bar tako piše 2. maja 1663.« Točno navodi to pismo od 2. svibnja 1663., ali po talijanskome prijevodu.⁸⁴ Vrijedno je zabilježiti Radonićevo razumijevanje dijela toga Božanovićeva pisma: »Nevolja je, nastavlja Božanović, što je u spomenuto izbegličko selo Stobreg došao kaluđer Nikola Knežević koji seje đavolsko seme po narodu (*questo semina semi diabolici nel popolo*). U prkos zabrane generalnog vikara da ne sme vršiti kod Srba nikakve duhovne funkcije, kaluđer Nikola i dalje nastavlja svoj opasan rad. Potrebno je stoga da Kongregacija preduzme što energičnije mere protiv kaluđera Kneževića.« Radonić točno prenosi riječi talijanskoga prijevoda Božanovićeva izvornika pisana bosančicom, ali netočno tumači riječ *un frate* i *questo Frate, il quale si chiama frà Nicolò Cnesevich*, u tome istom prijevodu pisma. Božanović piše: »I sveta skupščino je jedan hvratar doša is Turak i stoji na Stobreču na ovom novomu selu i sije sime u puku đavalsko (...) i vikari je učinija proces suprotiva ovomu hvartru i na ijme je ovi hvratar fra Nikola Knežević.« Postupak nam Kongregacije potvrđuje tko je Nikola Knežević, jer je u općoj sjednici 7. kolovoza 1663. odlučeno, na pritužbu o Kneževiću, posredovati u upravi Reda, a takav postupak

nije moguć protiv pravoslavnoga redovnika.⁸⁵ Tko bi se možda pitao jesu li tada u Splitskoj nadbiskupiji bile moguće ovakve zabrane vjerskoga rada nekoga franjevca malobraćanina iz bosanske Provincije, neka se prisjeti događaja iz prošlosti splitskoga samostana Gospe od Zdravlja.⁸⁶ Radonić navodi četiri pisma koja nije u svoj izbor uvrstio Marko Jačov, što još jednom potvrđuje koliko arhivskih izvora, samo u proučavanim zbirka, čeka nove proučavatelje. Ivan je Božanović u pismu Kongregaciji od 12. srpnja 1663. »molio da mu se pošalju medalje, koje će razdeliti srpskim starešinama.«⁸⁷ Ovo je zadnje proučeno pismo Ivana Božanovića. Tri pisma piše misionar Petar Božanović. Prvo je od 20. rujna 1666.: »hvali se on da je *ridotto in bonissimo stato questi Morlachi*, koji su pobožniji od svih drugih. Podučava i đake koji *hanno di bisogno di libretti illirici cioè d'alfabeti et altri*.«⁸⁸ Drugo je pismo od 24. studenoga 1666., a u njemu: »hvali se, opet, kako je imao veliki uspeh na opštoj ispovedi. Na tu ispoved došli su iz raznih mesta u Turskoj i oni, *che non si chiamino Morlachi*. On ove nije hteo razrešiti grehova, jer se njegova ispovednička punomoć rasprostire samo na one koji su pod splitskom jurisdikcijom. Na ovo pismo mladoga misionara Petra, koje je dosta zbunjeno, smatrao je sekretar Kongregacije da nije potrebno odgovoriti, pa je na poleđini pisma, pod 1 martom 1667, pribeležio *Nihil*.«⁸⁹ Interesantno je pismo misionara Petra Božanovića iz Splita od 8 januara 1667. Izveštavajući o svom misionarskom radu među Morlacima, javlja on Kongregaciji da nije mogao oprostiti grehova one Srbe (Morlake) koji su izjavili da ne mogu živeti a da ne prodaju hrišćanske robove iz Turske (*che non possono vivere senza non menare a vendere christiani, che habitano sotto il dominio del Turcho*).«⁹⁰

Nekada je Lovre Katić (Solin, 18. veljače 1887. – Split, 27. kolovoza 1961.) bio najbolje upućen u izvore o solinskoj prošlosti. Više je od drugih mogao te izvore proučavati,

81 J. Radonić 1950, str. 197; M. Jačov 1992, sv. II, str. 102, br. 366.

82 J. Radonić 1950, str. 208-199; M. Jačov 1992, sv. II, str. 90-91, br. 357.

83 J. Radonić 1950, str. 199; M. Jačov 1992, sv. II, str. 111-112, br. 369.

84 J. Radonić 1950, str. 199-200; M. Jačov 1992, sv. II, str. 345-348, br. 489 (izvornik pisan bosančicom).

85 M. Jačov 1992, sv. II, str. 351.

86 A. Crnica 1939, str. 76-81, 121-125, 304-306.

87 J. Radonić 1950, str. 200; arhivska oznaka: Roma, Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli, Archivio storico, Scritture Originali Riferite nelle Congregazioni Generali, volumen 307, list 154. Moguće je tvrditi, po načinu kako Radonić shvaća rad vranjičkoga župnika, da Radonić u riječi medalja razumije odlikovanje. To nije odlikovanje, nego mali znak ili mali svetački lik, izrađen u reljefu, a svećenik ga blagoslovi i dade vjerniku za pobožnost. To pravoslavni vjernik također može razumjeti, ako hoće.

88 J. Radonić 1950, str. 200; nema arhivske oznake.

89 J. Radonić 1950, str. 200; arhivska oznaka: Roma, Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli, Archivio storico, Scritture Originali Riferite nelle Congregazioni Generali, volumen 307, list 190, 204.

90 J. Radonić 1950, str. 200; arhivska oznaka: Roma, Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli, Archivio storico, Scritture Originali Riferite nelle Congregazioni Generali, volumen 307, list 188.

posebno u arhivu Splitske biskupije i u arhivima splitskih i solinskih župa, jer je tamo imao izravan pristup, bez posrednika. Nije iskoristio svoje prednosti, pa je nesustavno proučavao arhivske izvore, ovlaš prenosio podatke iz njih, netočno ih čitao i dopunjavao, a često ih tumačio bez oslonca na same izvore. Njegova su znanstvena djela učestala poslije završetka zagrebačkoga razdoblja, kad je, 24. kolovoza 1945., započeo raditi u splitskome Arheološkom muzeju. Ostaje nepoznato, do pronalaznja njegova dopisivanja ili nekih zapisa o radu, kako je pribavio podatke o geodetskome nacrtu iz godine 1675., jer to ne otkriva rečenica: »Karta se čuva u Državnom arhivu u Zadru, te sam je dobio dobrotom direktora Stjepana Antoljaka.«⁹¹ Iako je Katić vidio i popis, koji je sastavni dio nacрта, a naziva ga »prilog«,⁹² nije prepoznao glavni cilj nastanka geodetskoga nacрта, jer piše: »karta zgotovljena za obilježbu granica između Mletačke Republike i Turskoga Carstva poslije kandijskoga rata, a za teritorij Klisa i okolice«. Svoje proučavanje usmjerava samo na nacrt, ali nije prenio sve podatke iz naslova i tumača nacрта, a neke je pogrešno pročitao i nije naveo broj listova i arhivsku oznaku.⁹³ Naslov i tumač nacрта ispisani su u gornjem lijevom kutu. Taj dio karte nacrtan je kao tkanina na vrhu svezana u čvor omotan vrpcom. Oštećen je lijevi rub papira na mjestu prvih petnaestak slova u sedam redaka naslova. Prvi je dio tumača ispisan ispod naslova, a oblikovan je u četiri stupca. Prvi stupac, uz lijevi rub papira ima nekoliko oštećenja: slovo A je izgubilo nekoliko riječi na početku svoja dva reda, slova C i F nemaju jednu do dvije riječi na početku jedinoga reda. Na donjem rubu, poslije četiri stupca, napisan je drugi dio tumača u tri retka, u čitavoj širini. Svaki je redak oštećen, pa u ovome dijelu tumača nedostaje desetak riječi. Možda će proučavanje svih spisa ovoga geodetskoga i katastarskoga rada omogućiti prepoznavanje riječi na oštećenim mjestima naslova i tumača. Katić djelomično navodi naslov, ali bez razrješenja kratica i s nekoliko pogrešaka. Točan naslov

s naznakom oštećenja u uglatim zgradama: *Dissegno del territorio di Clissa. Nuouo acquisto della Serenissima Repubblica di Venetia, stabilito dall'eccellentissimo signor kaulier procurator Battista Nani commissario general con Huseim Passa visir, et beglerbei di Bosna, il mese di [oštećeno] 1671, segnate le mete di confini con lettere dell'alfabetto; formato d'ordine dell'illustrissimo, et eccellentissimo Pietro Civran proueditor general in Dalmatia, et Albania; nel quale appare minuta distin [oštećeno] dispensati per commissioni dell'eccellentissimo signor kaulier procurator Zorzi Moresini precessore [oštećeno] tanti, et ad'altri gratiati in uirtu del decreto dell'eccellentissimo Senato di 13 febbraio 1671, e 21 gennaio 72 è chiamati in polizza aparte [oštećeno] de il nome di cadauna famiglia, e la [oštećeno] contenuti in ogni pezzo aggiuntai anco la citta di Spalato con parte del suo uechio territorio.*⁹⁴ Prvi stupac tumačenja započinje nabranjem točaka u prostoru koje su na karti označene velikim slovima abecede od A do Z, ukupno 23 slova.⁹⁵ Katić je nabrojio slova: B, C, M (pogrešno tiskano kao U), Y. Izostavljeno je 19 slova. U tumačenju slova B izostavio je riječ *uiu*, pa je točno: *Croce colpita nel sasso uiuo presso la strada di Suzzuraz*. Od preostalog dijela prvoga stupca do završetka u četvrtom stupcu nabrojani su brojevi čestica s tumačenjem. Brojevi su poredani od uključivo 2001 do uključivo 2144. Iza broja 2031 je tumačenje sa znakom ♂, iza broja 2048 je tumačenje sa znakom ♀, a iza broja 2051 je tumačenje sa znakom ♀. Ukupno je 147 brojeva i znakova s tumačenjima. Podijeljeni su naslovima. Katić je izostavio: 2002, 2003, 2004, 2005, 2008, 2020, 2021, ♂, ♀, 2050, ♀, 2052, 2057, 2058, 2065, 2066, 2067, 2068, 2091, 2101, 2105, 2107. U 44 tumačenja netočno je prepisano jedno ili više slova. Katić ne navodi zadnja tri retka tumačenja. Svaki je redak oštećen, a moguće je pročitati: [oštećeno] *a linea tortuosa di color vinado principiano dal numero 1 et finiscono al numero 655 furono dispensati dal [oštećeno] Napolion Eraut e registrati nel presente grafico à suoi fetrizz [oštećeno] [oštećeno] namenti poi dell'altro*

91 L. Katić <1950>, str. 81. Fotografija (tabla V) pokazuje samo središnji dio karte.

92 L. Katić <1950>, str. 81: »jer su na karti u legendi označeni samo važni položaji, a nuzgredni (posjedi pojedinaca) upisani su bili u prilogu«.

93 Zadar, Državni arhiv, Mape Grimani, 96; popis, u istoj arhivskoj cjelini, ima broj 61. Karta je sastavljena od šest listova; svi su visoki 69,6 centimetara, prva četiri (od zapada na istok) su široka 58 centimetara, a zadnja dva su široka 42,3 centimetra; listovi su spojeni u visini po dva, tako je ukupna visina karte 139,2 centimetra, a u širini su spojena po tri, tako je ukupna širina karte 158,3 centimetra.

94 Valja protumačiti tri nadnevka u ovome naslovu. Prvi, uz godinu 1671., ima oštećeni dio gdje je izvorno zapisan mjesec; ta je riječ izvorno bila *ottobre*, dakle mjesec je listopad, a potvrda je u dijelu izvornika mirovnoga ugovora (J. Alačević 1902, str. 53-68). Drugi nadnevak ima godinu 1671., koja nema oznaku mletačkoga računanja početka godine, ali u usporedbi s mirovnim ugovorom to mora biti godina 1672., što potvrđuje navođenje arhivskoga izvora (I. Grgić 1962, str. 11; M. Jačov 1984, str. 99). Treći nadnevak ima godinu 1672., koja nema oznaku mletačkoga računanja početka godine, ali u usporedbi sa starijim nadnevkom, 13. veljače 1672., to mora biti godina 1673., što potvrđuje navođenje arhivskoga izvora (I. Grgić 1962, str. 15).

95 Oštećene je dijelove prvoga stupca tumačenja A-Z moguće dopuniti podacima u arhivskom izvoru o razgraničenju od 30. listopada 1671. (J. Alačević 1902, str. 66-67); novo izdanje s arhivskom oznakom: Zadar, Državni arhiv, Dragomanski arhiv, DM, filza IX, posizione I (S. Buzov 1993).

*numero 1 fin al numero [oštećeno] sono stati dispensati da me Zorzi Calergi governatore di Clissa [oštećeno].*⁹⁶ Osim zemljopisnih imena u tumačenjima, neka su važnija imena ispisana na nacrtu. Katić ih je zabilježio, ali ne sva. Od imena u promatranom prostoru zabilježio je *Vragnizza*,⁹⁷ a nije zabilježio: *Salona* i *Blazza*. Katić je točno zabilježio Calergijev potpis na desnom donjem rubu karte.⁹⁸

Sebi svojstvenu nepotpunost u prikupljanju podataka i u zaključivanju o njima pokazao je Katić i u djelu *Naseljenje današnjeg Solina*.⁹⁹ Sustavnim je proučavanjem moguće prepoznati Katićeve pogreške, pa je godine 2008. to učinio Ivan Grubišić: »Katić nije opisao ovaj izvor, niti naznačio kada i gdje ga je proučio, pa nije moguće zaključiti zašto on dva puta tvrdi: 'sačuvana sama četiri lista matice vjenčanih iz druge polovine XVII stoljeća' i 'pregledavajući ova četiri lista našao sam ovo zapisano'. Točan podatak o izvoru je drukčiji. Matica je sada u Državnom arhivu u Splitu (MK 144), a ima sedam listova. U njoj je trideset i sedam upisa, a Katić je izostavio petnaest (upisi 7., 14., 16., 17., 23., 26., 28. – 32., 34. – 37.). (...) Čitatelju sam omogućio jednostavno praćenje Katićeve izdanja, pa je kosim slovima naznačeno ono što je Katić iz pojedinoga upisa doslovno uvrstio u svoj rad (upisi 1. – 5.), a ono što je Katić samo nabrojio iz pojedinoga upisa stavljam u bilješku (upisi 6., 8. – 13., 15., 18. – 22., 24., 25., 27., 33.).«¹⁰⁰ Grubišić je, od uvrštena dvadeset i dva upisa, u trinaest upisa našao Katićevo pogrešno čitanje. Katić je u potpunosti transliterirao samo treći upis od 6. siječnja 1666. na listu 2r, ali s pogrešno naznačenim danom vjenčanja 2. siječnja.¹⁰¹ Katić je u *Naseljenju* današnjeg

Solina započeo s podacima iz matice vjenčanih,¹⁰² a nastavio s kratkim podacima iz matice krštenih.¹⁰³ Podatci su nepotpuni i netočni. Transliteracija Ivana Grubišića potvrđuje: krštenje Ivana Bulića nema podataka iz izvornoga upisa, a nadnevak je potpuno netočan, točan je: 14. studenoga 1657.; upis krštenja muslimanskoga djeteta Klare je nepotpun, a godina je netočna, točna je: 1663.; upis krštenja Mare Benzon je nepotpun, upis krštenja Antone Benzona ima netočan nadnevak, točan je: 16. travnja; upis krštenja Petra Benzona je nepotpun, netočan je nadnevak, a točan je: 11. studenoga.¹⁰⁴ Iz drugih vrsta arhivskih izvora Katić je dva puta uvrstio prijepis izvješća Nuncijature u Mlecima od 22. siječnja 1650.: *Si scrive, che 600 famiglie de medesimi Morlacchi havevano ottenuto dal general Foscolo terreni occupati al nemico del territorio di Clissa et Salona per coltivar gli et errigervi abitazioni le quali famiglie facevano ben mille buoni soldati da guerra.*¹⁰⁵ Potom je uvrstio i dio prijepisa izvješća te Nuncijature od 23. srpnja 1650.: *De Morlacchi giornalmente conforme gli persuadeva l'interesse presente ch'è il maggior motivo della loro instabilità, et ne partiva et ne tornava alla devozione della Republica et ultimamente 600 famiglie erano state ricevute et mandate a popolare un scoglietto presso Salona, dove andavano fabricandosi le abitazioni con legname.*¹⁰⁶ S dva različita nadnevka, jednim u svome opisu, koji nema dan i mjesec, drugim u navođenju arhivske oznake, koji nema točnu godinu, uvrstio je podatak: »Papin nuncij 1650. iz Mletaka u Rim javlja, da su Turci s brda sišli u Solin i odveli dvadeset osoba i 20.000 glava stoke [bilješka 12: Nunziatura Veneta No. 81 od 21. XI 1651.].«¹⁰⁷ Točan je

96 M. Kadi 1987, str. 18-23: hrvatski prijevod; prilozi 24 i 25: izvorni i obnovljeni izgled. U obnovljenom izgledu tumača ima nekoliko netočno pročitanih slova. Kadi tiska jedan dio svojih proučavanja, pa tako i tumač (M. Kadi 1999, str. 91). On je godine 1987, kao vlastito izdanje, tiskao obnovljenu kartu na jednome listu. Zorzi Calergi je plemić, pravoslavni Grk s Krete. Od 1. srpnja 1669. i ponovno od 14. lipnja 1671. je *governator dell'armi della fortezza di Clissa*, a od 1. rujna 1684. je *primo Ingegnere in campo è soprintendente, à Minatori, e Guastatori* (A. Duplančić 1998, str. 90). Godine je 1682., od 1. siječnja do 5. svibnja, pokušao sagraditi pravoslavnu crkvu u Splitu, ali nije uspio (M. Jačov, 1998, str. 506-517, br. 95; A. Duplančić 1998, str. 90, br. 55). Umro je dan ili dva prije 24. listopada 1689. (P. Petrić 1987, str. 141).

97 L. Katić <1950>, str. 95.

98 L. Katić <1950>, str. 81.

99 To je dio svojevrsnoga zbornika u nakladničkom nizu Izdanje Muzeja grada Splita (knjiga četvrta). Knjiga ima godinu izdanja 1953., ali je tisak vjerojatno dovršen u godini 1954., jer je u splitskim novinama prikazana 24. travnja 1954., a novine su tada redovito izvješćivale o takvim događajima.

100 I. Grubišić 2008, str. 126.

101 L. Katić 1953, str. 89.

102 L. Katić 1953, str. 88-90 (od 1665. do 1674).

103 L. Katić 1953, str. 91: godine 1656.: »Ivan, sin Martina Bulića s Ogorja kršten je u Vranjicu«; 93: 31. srpnja 1664.: »Ja don Ivan Božanić kupi na Solinu u hajduka dite tursko i karsti ga. Bi mu ime Klara«; 96: krštenje djece Ivana Krstitelja Benzona: 3. ožujka 1669. Mara; 14. travnja 1670. Antona; rujan 1674. Petar.

104 Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., krštenja: 33.; 57.; 128.; 153.; 192.

105 L. Katić 1953, str. 88, 101, bilj. 3: »Služim se prijepisom akata nuncijature, koji je izvršio fra Danijel Zec. Nunziatura Veneta No. 79.« Drugi put je iste riječi toga izvora naveo na stranici 101, bilješka 7. Točnost ovoga podatka potvrđuje Marko Jačov, koji ne zna ovo što je Katić našao u prijepisu, nego donosi izvornu arhivsku oznaku (M. Jačov 1991, str. 96-97, bilj. 168).

106 L. Katić 1953, str. 88, 101, bilj. 4. Po Jačovljevu razumijevanju toga izvora, nije šest stotina obitelji na otočiću Vranjicu, nego u prostoru Klisa i Solina *inclusavi* »un'isoletta nominata Vragnoz«. (M. Jačov 1991, str. 97, bilj. 168 i bilj. 174).

107 L. Katić 1953, str. 93 i 101.

nadnevak ovoga napada 13. rujna 1650. Kad je opisao granični spor Solinjana i Sućurana, Katić je uvrstio i ovaj podatak: »Generalni providur Jerolim Cornaro dokrajčio je parnicu odlukom od 5. studenoga 1681. tako, da je granica potegnuta od Crvenih stijena preko Čavla (Kuk i u nj udjeven čavao) do mora [bilješka 14: Per il commun di Castel Suzuraz et il commun della villa Vragniza, rukopisni prijepisi u arhivu Biskupskog sjemeništa].«¹⁰⁸ U nabranje krštenja muslimana, Katić je uvrstio i ovaj podatak: »U aktima Leonarda Foscola 1646 – 1650., libro I carta 608 (Zadarski arhiv) ima popis Turaka, koji se imaju krstiti u Pulji [bilješka 17: Carta 343: Schiavi Turchi da battezzarsi e tradursi in Puglia, 351, 359, 377, 394, 421].«¹⁰⁹ Bez poznavanja toga arhivskoga izvora nije moguće pouzdano tvrditi je li Katić dobro razumio njegov sadržaj. Sličan popis krštenih muslimana tiskan je u djelu Marka Jačova.¹¹⁰

Nedugo poslije 1954., a prije godine 1959., kada je umirovljen u splitskome Arheološkom muzeju, Katić se odlučio dovršiti opći pregled prošlosti Solina. Uvrstio je u njega i nekoliko podataka iz arhivskih izvora, ali nije svakome naznačio mjesto čuvanja. Najstariji su podatci o djelatnosti Leonarda Foscola: »I poljički knez, kad pravi ugovor o pomoći s Foscolom, kaže u uvodu 28. svibnja 1647.: 'Posli nego isti general osvoji grad Solin' (...) U splitskom arheol. muzeju nalazi se precrtan crtež kaštela kod solinskog mosta i čitave postave Foscolove vojske. Gradina je čitava i neoštećena, ali bez vojske. Original je u biblioteci Marciani u Mlecima: Cod. Marc. It. Cl. VII., No 200.«¹¹¹ Iz razdoblja poslije osvojenja Klisa uvrstio je Katić podatak iz matice krštenih: »Novi stanovnici (...) obnovili su i crkvu na Otoku nad ruševinama Jeleninih zadužbina. To je bilo svakako prije 1670. godine, jer 8. rujna 1670. (...) krštena u crkvi Gospe od Otoka Manda Rašić.«¹¹²

Gligor Stanojević (Velesovo, 29. siječnja 1919. – Beograd, 28. svibnja 1989.) je iz svojih proučavanja u

državnim arhivima u Mlecima i Zadru sastavio pregled ratnih događaja u Dalmaciji od 1645. do 1669., tiskan godine 1959. Osim podataka kojima su potvrđeni navodi u prijašnjim proučavanjima, Stanojević kratko bilježi i niz podataka koji su u povijesnoj znanosti bili novi. Njegovi su opisi veoma kratki, ali su uvijek popraćeni arhivskom oznakom u kojoj je najvažniji dio mjesto i nadnevak spisa, pa stoga doslovno navodim i opis i podatak iz njegove bilješke. Pojedinsti ugovora o predaji Klisa: talac je i alajbeg Filipović, ali on je utekao,¹¹³ pa je ponovno sastavljen ugovor o taocima, 6. travnja, po kojem ostaje šest talaca, a umjesto Filipovića talac je kliški sandžakbeg Mehmed. Ako traženih dvanaest mletačkih zarobljenika ne bi bilo nađeno, mletačke će vlasti predložiti druge zarobljenike.¹¹⁴ Senat je, na vijest o osvojenju tvrđave, 31. ožujka 1648., odredio u Klisu zahvalnu misu koju je predvodio skadarski biskup fra Gregorio Fascina (Fassina),¹¹⁵ himan Tebe Boga hvalimo i veliku narodnu svečanost uz pucnjeve i zvonjavu zvona.¹¹⁶ U srpnju 1648. osmanlijska je vojska napala Split, Solin i Kaštela, pa je bez ikakvoga otpora zarobila mnogo žena, djece i stoke.¹¹⁷ Stanojević piše o doseljenicima: »Kada je početkom 1650. godine, jedna grupa Morlaka tražila od Mlečana da se naseli u Vranjicu kod Klisa, nema traga antifeudalnom stavu. Uskoci traže da im se dodijeli određeni zemljišni fond i da za dvije godine budu oslobođeni svih davanja. Po isteku ovoga roka imaju da plaćaju šestinu od svih prihoda. Na kraju traže da za čuvanje granice mogu mobilisati određeni broj ljudstva koje bi Mlečani plaćali.«¹¹⁸ Stanojević opširnije opisuje podatke iz jednoga Foscolova pisma: »U jednom dokumentu od 1650. godine napominje se kako je prilikom osvojenja Klisa zarobljeno mnogo roblja, od kojih je mnogo prešlo u hrišćanstvo. Među njima je bila i kćerka kapetana tvrđave Džafera, koja se kao Margarita udala za kapetana Petra Šestana.«¹¹⁹ U zadnjem

108 L. Katić 1953, str. 96 i 101.

109 L. Katić 1953, str. 97 i 101.

110 M. Jačov 1992, sv. I, str. 505-542, br. 262.

111 L. Katić 1955, str. 82. Crtež je vjerojatno precrtao Luka Jelić, a u njegovu je arhivu taj papir moguće naći samo slučajno.

112 L. Katić 1955, str. 89; I. Grubišić 2008, str. 131, upis 12.: »1670. Šetebra na 8. krstih Mandu čer Mije Rašića i njegove prave žene Jeline, bi kum Vrane Grgić i žena Vranina, ja pop Nikola Laličić u Gospe u Solinu.«

113 G. Stanojević <1959>, str. 120, bilj. 157 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmatia et Albania, filza 466; Solin, 9. travnja 1648. Prilog. Iz pisma sandžakbega Klisa generalnom providuru od 5. travnja 1648.).

114 G. Stanojević <1959>, str. 120, bilj. 158 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmatia et Albania, filza 466; Solin, 6. travnja 1648.).

115 Biskup je pobjegao iz Skadra i došao u Zadar tražiti mletačku pomoć, pa je bio u Foscolovoj blizini (F. Difnik 1986, str. 205).

116 G. Stanojević <1959>, str. 120, bilj. 159 (Venezia, Archivio di Stato, Deliberazioni, filza 27. 1648, in Pregadi, 15. travnja 1648.).

117 G. Stanojević <1959>, str. 122, bilj. 172 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmatia et Albania, filza 466; Zadar, 30. srpnja 1648.).

118 G. Stanojević <1959>, str. 174, bilj. 463 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmatia et Albania, filza 469; Zadar, 4. veljače 1650. Prilog od 22. siječnja 1650.).

119 G. Stanojević <1959>, str. 167, bilj. 433 (Zadar, Državni arhiv, Generalni providuri, Foscolo, I; Zadar, 7. svibnja 1650.).

tjednu rujna 1654. osmanlijska konjica napada Klis, Split i Trogir, ali napad nije uspio, a mletačka se vojska branila i naoružanim brodovima.¹²⁰ U listopadu 1656. osmanlijska je vojska okružila Klis, a jedan odred konjice napao je Solin, ali su bili odbijeni bez većih mletačkih gubitaka.¹²¹ Bosanski paša Ahmet s velikom je vojskom prešao Cetinu 23. lipnja 1658., pa je najprije napao Klis, Trogir i Split, a konjica je dolazila do Solina, ali su svi napadi odbijeni.¹²² Stanojević piše o doseljenicima: »U jednom izvještaju Antonija Bernarda iz 1660 godine, ističe se kako seljaštvo iz okoline Klisa, zemlje koje su držali Turci, trebalo bi da pripadnu njima, a ne da se smatraju državnom svojinom i da seljak dođe u feudalnu zavisnost od Republike.«¹²³ Doseljenici iz Klisa, Vranjica, Kaštela i Kamena sačekali su osmanlijsku vojsku koja se u veljači 1662. vraćala iz pljačke u okolici Zadra. U toj je borbi poginulo mnogo osmanlijske vojske, a pedeset zarobljenika doseljenici su odmah sasjekli.¹²⁴ Na koncu kolovoza 1669. doseljenici iz Zadra, Šibenika, Kaštela, Klisa i Vranjica, oko osam stotina vojnika, napali su prostor oko rijeke Cetine i u okolici Sinja sukobili se s osmanlijskom vojskom. Ubili su i zarobili oko stotinu neprijateljskih vojnika i nešto krupne stoke.¹²⁵ Stanojević piše o postupcima s doseljenicima: »hajduci i Morlaci iz Makarske, koji su se naselili u okolini Klisa nijesu bili izuzeti od feudalnih dažbina.«¹²⁶ U poslovima sklapanja mirovnoga ugovora, generalni je providur morao oko 15. travnja 1671. iseliti doseljenike iz Vranjica i Solina, jer je morao stvoriti ničiju zemlju na kojoj je bila zabranjena i ispaša stoke.¹²⁷

Godine 1987. Stanojeviću je tiskano djelo o dalmatinskim krajinama u osamnaestom stoljeću. Iako je u naslovu naznačio stoljeće, on prenosi i arhivske izvore stotinjak godina starije. Opisuje imanje koje je vjerojatno bilo u prostoru Solina: »Katarina Tereza, ranije zvana Fatima, kćerka Bečara Memiagića i Halile, zarobljena je kao djevojčica sa majkom i sestrama. Posjedovali su mnoge

kuće i vinograde u predgrađu Klisa. Tereza je smatrala sebe jedinim zakonitim nasljednikom sve očeve imovine [bilješka 11: Historijski arhiv Zadar. Spisi gen. providura Zorzija Morozinija knj. II, 13. septembra 1672.].«¹²⁸ Stanojević navodi u cjelini izvješće procjenitelja Ivana Bufalisa i Pavla Andreisa generalnom providuru, koji ih je imenovao, poslano 2. kolovoza 1672. iz Splita u Zadar.¹²⁹

Ivan Grgić (Vranjic, 8. ožujka 1898. – Zadar, 21. studenoga 1961.), pravnik, usmjerio je većinu svojih proučavanja na feudalno gospodarstvo, pa tako i na odnose mletačke vlasti, gospodara zemlje, i seljaka kojima ta vlast dopušta koristiti tu zemlju. Važan povijesni događaj u tim odnosima bio je u godinama poslije 1671., kad je vlast odlučivala o zemlji koju je tada osvojila u ratu. Grgić je svoja proučavanja tih događaja prvi put godine 1953. pokazao tiskana.¹³⁰ Poslije je proučavanja nastavio i pripremio novo djelo, ali nije dočekao njegovo tiskanje. Grgićevo je djelo nastalo na brojnim novim arhivskim izvorima, ali niti jedan nije u potpunosti prenesen u to djelo. Stoga ću te izvore navoditi onako kako ih je Grgić pokazao.

Prijevod dijela arhivskoga izvora od 6. prosinca 1649.: »svo zemljište koje počinje od predjela zvanog Slano na morskoj obali pa ravno na veliki potok, koji teče istočno od spomenutog mjesta Slano te se uz taj potok penje u Kozjak do brežuljka zvanoga Glavica ili Ozebluk, na kojem ima uklesan krst; granica skreće od tog brežuljka ka zapadu u ravnoj crti do drugog brežuljka na kojem također ima uklesan krst, pa nastavljaajući dalje ka zapadu do jednog visokog kamenitog brežuljka zvanoga Glavica (*Glavizza fatta*), na kojoj isto tako ima uklesan krst, okrećući napokon prema vrhu polja prema položaju zvanom Luka do kamena zvanoga Velika ploča s uklesanim krstom.«¹³¹ Netočan je Grgićev podatak o mjestu čuvanja rukopisnoga djela Franje Divnića: »Rukopis u Arheol. muzeju u Splitu«,¹³² jer je u tome muzeju samo jedan ispis toga djela, pisan godine 1956. pisačim strojem.

120 G. Stanojević <1959>, str. 135, bilj. 258 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmazia et Albania, filza 476; Zadar, 25. rujna 1654.).

121 G. Stanojević <1959>, str. 136, bilj. 267 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmazia et Albania, filza 480; Split, 9. listopada 1656.).

122 G. Stanojević <1959>, str. 138, bilj. 282 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmazia et Albania, filza 483; Split, 8. srpnja 1658.).

123 G. Stanojević <1959>, str. 175, bilj. 465 (Zadar, Državni arhiv, Spisi Šime Ljubića, XXVII, 33; Relatione di Antonio Bernardo, 29. lipnja 1660.).

124 G. Stanojević <1959>, str. 140, bilj. 292 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmazia et Albania, filza 488; Zadar, 24. veljače 1662.).

125 G. Stanojević <1959>, str. 144-145, bilj. 324 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmazia et Albania, filza 501; na galiji blizu Korčule, 16. rujna 1669.).

126 G. Stanojević <1959>, str. 178, bilj. 475 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmazia et Albania, filza 502; Kotor, 17. lipnja 1670.).

127 G. Stanojević <1959>, str. 146, bilj. 329 (Venezia, Archivio di Stato, Provveditori generali in Dalmazia et Albania, filza 503; Split, 18. travnja 1671. i prilog).

128 G. Stanojević 1987, str. 102. Dobro je zapaziti kako Stanojević ne navodi djelo Ivana Grgića iz godine 1962.

129 G. Stanojević 1987, str. 119-121 (Prilozi, br. I); arhivska oznaka: Zadar, Državni arhiv, Generalni providuri, Zorzi Morosini, II.

130 I. Grgić 1953.

131 I. Grgić 1962, str. 18, bilj. 2. Zadar, Državni arhiv, Splitski arhiv, svezak 259, sveščić 5.

132 I. Grgić 1962, str. 21, bilj. 14.

»Slaba briga vlasti oko smještaja tog naroda, zatim kuga koja je unesena u Šibenik, primorali su jedan njegov dio da se rasturi i odmakne od zaraženog grada. Tako je ova skupina prešla u trogirski kotar i onda, najranije u drugoj polovici g. 1650, došla u Vranjic [bilješka 15: To se može zaključiti po ovome: Prvi i gotovo do kraja Kandijškoga rata stalni vranjički harambaša bio je Luka Mikelić, a harambaša je bio zato što je vodio četvu boraca s njihovim porodicama. Njemu je harambaška plata prije isplaćivana iz šibenske Fiskalne komore (Dekret od 8. oktobra 1648), po tom iz trogirске 'u čijem se području nastanio' (Dekret od 20. juna 1650) i naposljetku iz splitske, jer je Vranjic bio u njezinu djelokrugu (Državni arhiv u Zadru, Spisi generalnog providura L. Foscolo, II, 361 t., 466 t.). (...) u jednom Foscolovu aktu od 8. oktobra 1648. oslovljava se 'Mate Mihaljević iz Drniša kojega su svi (knezovi, harambaše) izglasali za velikog kneza' – *da tutti nominato per Conte maggiore*. (Državni arhiv u Zadru, Spisi generalnog providura L. Foscolo, II, 360)].«¹³³

»Povraćeni teritorij kotara grada Splita nije stavljen u prostornu nadležnost splitskog kneza-kapetana, već je kao 'nova stečevina' bio u sastavu kliškog teritorija pod vlašću kliškog providura. Ovo se u jedan mah i samom Foscolu učinilo nezgodnim i riskantnim. U dopisu splitskom knezu-kapetanu od 4. juna 1649. g. Foscolo je bio mišljenja da bi ovakva administrativno-teritorijalna podjela mogla imati neželjene posljedice u slučaju da se rat zlo svrši te se Klis bude morao vratiti Turcima, jer bi uz tvrđavu išao i tvrđavski teritorij [bilješka 18: Državni arhiv u Zadru, Spisi generalnog providura P. Civrana (1673 – 75), I, 277]. No ipak se to stanje nije mijenjalo do završetka rata. Vranjic, Stobreč i Kamen tek su g. 1672. izdvojeni iz kliškog teritorija i pripojeni Splitu tako da je kliško-splitska administrativna granica bila tada na Jadru [bilješka 19: Državni arhiv u Zadru, Spisi generalnog providura Z. Morosini (1671 – 73), III, 175)].«¹³⁴

»Težaci starosjedioci su naprotiv bili zadovoljni, jer su radili zemlju za se, a da bi se još više udobrovoljili te ne bi osjetili da je kršćanski Princip gramžljiviji od Sultana, davali su državi 1/6 godišnjeg prinosa, isto koliko su davali turskim gospodarima. Za Morlake važili su povoljniji uvjeti korištenja zemlje. Oni su bili dužni davati samo 1/10 prinosa. Ali je njihova vojna obaveza bila teža. Klišani i Vranjičani (Solinjani) dnevno su davali po šest

'puškara' (boraca) na svako od četiri stražarska položaja na Kozjaku i na Kočinjem brdu. Za to su dobivali 3600 librica (1.717 kg) beškota mjesečno [bilješka 23: Državni arhiv u Zadru, Spisi generalnog providura A. Bernardo (1656 – 60), Jed. 154]. Svaki za oružje dorasli muškarac bio je vojni obveznik – 'puškar'. Jedno selo sačinjavalo je četvu – 'bandiru' pod zapovjedništvom harambaše, koji je bio izborni ili nasljedni seoski starješina iz priznate glavarске kuće. Harambaše su primale 4 dukata plaće na mjesec, imale su 'mirit' tj. stanovitu površinu radne zemlje suviše i bile su oslobođene podavanja desetine; poslije su dobile još i mjeru beškota na mjesec [bilješka 24: Državni arhiv u Zadru, Spisi generalnog providura L. Foscolo (1645 – 50), II, 360. Spisi generalnog providura G. Contarini (1662 – 64), I, 219]. Nad svima bio je guvernatur kojega je postavljao generalni providur. Za prvog guvernatu – *per dirigger li Morlacchi di Vuragniz, Clissa, Sasso, Stobrez e Strosanaz* – postavljen je Ivan Krstitelj Benzon [bilješka 25: Državni arhiv u Zadru, Spisi generalnog providura G. Contarini (1662 – 64), I, 49, t., 223], pokršteni domaći timar-spahija Hasan Bogović koji je na krstu, po ondašnjem običaju, dobio ime i prezime svog uvaženog kuma mletačkog patricija. Jedan pokušaj da se radi štednje Morlaci prikrate, bio je osujećen. Generalni providur Zen ukinuo im je terminacijom od 13. januara 1656. sljedovanje beškota i umjesto 1/10, naredio da oni kao i starosjedioci daju 1/6 zemljišnog prinosa u državni magazin. Zbog toga su pošli ravno u Veneciju da se žale 'kapelan vlaški' Ivan Božanović, vranjički harambaša Luka Mikelić i kliški harambaša Jure Listeš [bilješka 26: Državni arhiv u Zadru, Spisi generalnog providura G. A. Zen (1655 – 56), I, 459. Spisi generalnog providura A. Bernardo (1656 – 60), Jed. 154]. Senat je uslišao njihovu žalbu i vratio sve na staro. To je, izgleda, valjalo i starosjediocima Splićanima i Sućuranima. Nešto kasnije snizio je generalni providur Contarini i njima podavanja od 1/6 na 1/10 izjednačivši ih u tom pogledu s Morlacima pošto im je polaskao da se mogu 'ubrojiti u red najobljubljenijih podanika Principovih' i postakao ih da s više mara prionu krčenju i privođenju kulturi zapuštenih površina radne zemlje [bilješka 27: Državni arhiv u Zadru, Spisi generalnog providura G. Contarini (1662 – 64), I, 49, t., 223].¹³⁵ (...) Više nego što su ratovali protiv Turaka kliški i vranjičko-solinjski Morlaci svađali su se sa Splićanima i Sućuranima zbog uduta (seoskih granica), koji je za ispašu

133 I. Grgić 1962, str. 7 i 21-22, bilj. 15.

134 I. Grgić 1962, str. 8 i 22, bilj. 18 i 19.

135 I. Grgić 1962, str. 9-10 i 22, bilj. 23-27.

njihove brojne stoke bio tijesan [bilješka 29: Državni arhiv u Zadru, Spisi generalnog providura G. A. Zen (1655 – 56), I, 459].¹³⁶

»U kratkom roku (u prvoj dekadi decembra [1671.]) obavio je (...) kliški providur Bertučić Trevisan popis koji je sadržavao, selo po selo, imena kućnih starješina s naznakom koliko u svakom domaćinstvu ima 'puškara', koliko žena, dječaka, djevojaka i staraca, zatim koliko svako domaćinstvo drži zemlje i koliko stoke ima [bilješka 11: Državni arhiv u Zadru, Spisi generalnog providura L. Foscolo (1645 – 50, II, 189 t. i sl. Arhiv Istorijeskog instituta Srpske akademije nauka, Fond Tomić, Grupa XV, 26 – 30)]. Ovo je nešto uprošćena rekapitulacija toga popisa: Vranjic (Solini): puškari (borci) 181, ukupno čeljadi 601, domaćinstava 86, goveda 1.011, sitnog blaga 3.120, konja 32, zemlje u vritima (854 četvorna metra) 4.188; u statistici Vranjica, u originalu, odvojeno su navedeni podaci za gubernatura Benzona; on sam je držao 764 vrita zemlje. Na osnovu Trevisanova popisa, a i drugih elemenata, izradio je Morosini prijedlog za Senat koji ga je odobrio. Odluku Senata saopćio je Morosiniju dužd u dukali od 13. februara 1672. naredivši mu da ode u Split i lično uputi izvođenje te agrarne operacije.¹³⁷ Morosini je »u aprilu naredio dvama vrsnim inženjerima u vojnoj službi, zapovjedniku Klisa Zorzi Calergiju i Stefanu Boucaut-u, da izrade topografsku kartu 'nove stečevine' u koju će kasnije biti unešeni katastarski elementi [bilješka 36: Morosinijeva depeša Senatu od 30. aprila 1672. Državni arhiv u Zadru, Ljubić, VI/4]. (...) S razdiobom i dodjeljivanjem zemlje započeo je Morosini u julu 1672. (...). Prvog jula imenovao je dvije komisije vještaka za procjenu boniteta zemljišta u raznim predjelima trokuta Stobreč – Klis – Sućurac. U komisije je imenovao direktno nezainteresiranu trogirsku vlastelu. U jednoj su bili Ivan Anton Paladino i Frane Dragazzo, a u drugoj Ivan Buffalis i pisac povijesti Trogira Pavao Andreis. Procjena je obavljena na bazi godišnjeg prinosa u odnosu na količinu posijanog sjemena. Po mišljenju trogirskih vještaka, najbolje zemlje bile su od Grudina do Sućurca, zatim zemlje od Kamena i Stobreča prema Splitu, Dujmovača i tako dalje, jer mogu dati osam, devet pa i deset puta posijano sjeme, a u Rupotini, Majdanu, Mravincima, pod Sutikvom i na nekim drugim položajima zemlja je slaba i ne može dati više od šest, pet, pa čak ni četiri starića žita na jedan starić sjemena. Pošto je dobio procjenu, izdao je Morosini 4. jula novu terminaciju

kojom je naredio Calergiju da uz pomoć kapetana Cezara Casanova i još četiri stručna pomoćnika podijeli Klišanima, i to po 6 vriti bolje ili 7 vriti lošije zemlje na glavu. (...) Calergi je uporedo s razdiobom sastavljao nacrt katastra, to jest upisivao imena kućnih starješina kojima je bila dodijeljena zemlja s opisom dodijeljenih parcela i ujedno izrađivao katastarske skice. Poslije nešto više od mjesec dana, kad je bila pri kraju razdioba zemlje u Klisu, Morosini je u augustu izdao nove terminacije, naredivši Calergiju da nastavi s razdiobom u Kamenu i Stobreču, a inženjeru Baucaut-u i majoru Napolionu Eraut-u, da oni izvrše dodjeljivanje zemlje Vranjičanima (Solinjanim). Bojeći se da neće doteći zemlje za namirenje povlaštenih kategorija, on je sada snizio mjeru za Morlake. Umjesto 6 vriti bolje, ili 7 vriti lošije zemlje na glavu, odredio je da se dodjeljuje 5 vriti bolje ili 6 vriti lošije. To je izazvalo nezadovoljstvo kod Morlaka, pa je Morosini preporučivao da se dobro provjeri broj članova svakog domaćinstva jer 'Morlaci su gramzivi i skloni da prevare', a strogim kaznama je prijetio 'tko se usudi drugoga ometati u obrađivanju zbog toga što je istu zemlju prije držao ili iz budi kog drugog razloga'. Kao posljednje namirene su tek u januaru 1673. g. dvije manje skupine novih stanovnika ('nekadašnji stanovnici Solina Trmbići' i jedna skupina nastanjena u Sućurcu). One su dobile svega po 4 vrita zemlje na glavu [bilješka 40: Državni arhiv u Zadru, Spisi generalnog providura Z. Morosini, III, 359]. Depešom od 10. januara 1673. izvijestio je Morosini Senat da je gotov s dodjeljivanjem zemlje novim stanovnicima u Klisu, Vranjicu, Solinu i Kamenu, a 'zaslužnima, među kojima ima mnogo stranaca', da je dodijelio 3941 vrit; raspolagao je sa još 5000 vriti 'za koje je primio mnogo molbi' [bilješka 41: Državni arhiv u Zadru, Ljubić, VI/4]. (...) Po završetku operacije uputio je Morosini Senatu na odobrenje izvještaj s prilogima koji pokazuju novo stanje zemljišnog posjeda po kategorijama korisnika. Prilog br. 1 sadržavao je kratak statistički pregled razdiobe zemlje novim stanovnicima Morlacima: (...) Vranjic: 98 domaćinstava, 555 članova domaćinstava, 2.879 vriti zemlje; Novi stanovnici Solina: 18 domaćinstava, 110 članova domaćinstava, 500 vriti zemlje. (...) Uski pojas neplodnog tla uz otomansku granicu na obroncima Mosora i pod gredom Kozjaka i drugi manji neplodni prostori dodijeljeni su selima za pasišta i drvarenje. (...) Prilog br. 3 sadržavao je popis moralnih i fizičkih osoba, za koje je Senat izričito naredio

136 I. Grgić 1962, str. 10 i 22, bilj. 29.

137 I. Grgić 1962, str. 11 i 21, bilj. 11.

da se nadijele (...) Kata, pokrštena kćerka bivšeg emina i zapovjednika Solina Hasana Ibrahima Vrgorčanina, udata za poručnika Miju Aljinovića, i sestra joj Paula, udata za kapetana Jakova Biondi, dobile su 215 vriti. (...) Jedini muški musliman i timarspahija koji se pokrstio, Ivan Krstitelj Benzon, dobio je 413 vriti. (...) U prilogu br. 5 bila su popisana imena 'nadarenika' (...) U ovom popisu [je] crkva Sv. Mihovila na Slanom. (...) Dukalom od 21. juna 1675. g. Senat je odobrio i pohvalio Morosinijevo djelo.¹³⁸ (...) Po prezimenima upisanim u katastrima vidi se da su tada naseljeni i zemljom nadijeljeni preci današnjeg stanovništva Splita i okolice. (...) U katastru Vranjica (Solina): Mijić, Matoković, Jelić, Bubić, Ana Radobilja, Reljanović, Poljak, Ivić, Bilić, Kosorović, Bogić, Cesarčić, Burić, Galić, Jurić, Šilović, Grgić, Vukšić, Parać, Pletikosić, Grubić, Šišić, Katić, Buljević, Vukasović, Milatović, Perko Priradov, Vrgoč, Rapotić, Milićev, Lalić, Kalaze, Baković, Boban, Mikelić, Ćosić, Slipčević, Dražić, Budić, Kljaković, Bogetić, Listeš, Drašković, Barićević, Rašić, Sladović, Mandić, Marinić, Dogančić, Spajić, Podro, Bratić, Japerković, Golem, Lukić, Mužić, Vučić, Matijević, Stanojević, Ivanišević, Savanjin, Bulić, Kaciga, Ninčević, Bučić, Batina, Barišić, Grubišić.¹³⁹

Andre Jutronic (Sutivan, 24. listopada 1895. – Split, 12. lipnja 1977.), za svoga boravka u mletačkom Archivio di Stato, u rujnu 1963., vidio je sabrana pisma Leonarda Foscola duždu od rujna 1647. do ožujka 1651. (svežanj 465 – 470). Dužd je bio Francesco Molin (Venezia, 21. travnja 1575. – Venezia, 27. veljače 1655.; dužd od 20. siječnja 1646.). Jutronicu su o tim pismima, godine 1965., tiskane njegove nepregledne bilješke. Ono što je u njima zapisao potvrđuje nekoliko Foscolovih doživljaja u Klisu, Solinu i Vranjicu. Osvojenje Grebena, 16. ožujka 1648., i Klisa, 30. ožujka 1648., opisano je u pismima od broja 386 do

broja 392 (svežanj 466).¹⁴⁰ Pismo broj 716 (svežanj 470), pisano na galiji ispred Splita 17. lipnja 1650., ima podatak o Foscolovoj namjeri koju je Jutronic ovako opisao: »Pogledat će i u kakvom se stanju nalaze Morlaki koji su nastanjeni u luci Vranjica, a koji su već podigli ograde da se bolje zaštite od neprijatelja i da žive u miru pod okriljem vlasti,« a pismo broj 718 (svežanj 470), pisano 26. lipnja 1650., ovako je sažeo: »Foscolo izvještava da je bio u Splitu i Solinu, da je posjetio Morlake na vranjičkom poluotoku koji su se ušančili *con masiere et adivvata l'opera dall'illustrissimo Signor Provveditor straordinario Malipiero anco se vi posson trattenere sicuri, sempre che non abbandonino la difesa.*«¹⁴¹

Grga Novak (Hvar, 2. travnja 1888. – Zagreb, 7. rujna 1978.) je nastavio priređivanje arhivskih izvora o izvješćima i uputama mletačkih vlasti, koje je Šime Ljubić počeo tiskom pokazivati godine 1876., a završio godine 1880. Novaku je godine 1964. tiskan prvi svezak izvora koje je on priredio, a četvrti u čitavom nizu. Godine je 1977. tiskan završni, osmi svezak čitavoga niza, a posljednja je godina 1680. U sedmom i osmom svesku Novak je priredio deset izvora u kojima je spomenut Solin. Nabrajam samo ime izvjestitelja, nadnevak izvješća i mjesto čuvanja izvora. Leonardo Foscolo, osvajanja u godinama 1647. i 1648., Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana;¹⁴² uz ovaj izvor Novak je dao tiskati fotografije pet crteža Klisa: pogled s juga,¹⁴³ pogled sa sjevera,¹⁴⁴ pogled sa zapada,¹⁴⁵ pogled sa sjevera (slikar Antonio Hoofmann),¹⁴⁶ pogled s juga (slikar Antonio Hoofmann).¹⁴⁷ Lorenzo Dolfino, 1655., vlasnik Grga Novak.¹⁴⁸ Antonio Bernardo, 20. svibnja 1660., vlasnik Grga Novak.¹⁴⁹ Girolamo Contarini, 25. veljače 1664., Venezia, Archivio di Stato.¹⁵⁰ Apostolo Zeno, 1647., Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana.¹⁵¹ Catherin Cornaro, 14. prosinca 1667., Venezia,

138 I. Grgić 1962, str. 14-17 i 21, bilj. 36, 40, 41.

139 Zadar, Državni arhiv, Mape Grimani, 61, list 202r-262v. Nisu popisana sva prezimena. Pogrešna su: Bogić (to je ime, a prezime je Smiljarević), Kaciga (to je Kavga), Milatović (to je Milanović).

140 A. Jutronic 1965, str. 197.

141 A. Jutronic 1965, str. 198-199.

142 G. Novak 1972, str. 63-73, br. IV; regist: str. 63-66; izvornik: str. 67-73; arhivska oznaka: Manoscritti italiani, classe 7, numero 200, collocazione 10050.

143 G. Novak 1972, tb. XVII; arhivska oznaka: Manoscritti italiani, classe 7, numero 200, collocazione 10050, tavola 31.

144 G. Novak 1972, tb. XVIII; arhivska oznaka: Manoscritti italiani, classe 7, numero 200, collocazione 10050, tavola 32.

145 G. Novak 1972, tb. XIX; arhivska oznaka: Manoscritti italiani, classe 7, numero 200, collocazione 10050, tavola 33.

146 G. Novak 1972, tb. XX, lijeva strana; arhivska oznaka: Manoscritti italiani, classe 7, numero 200, collocazione 10050. Ime slikara pročitao je Arsen Duplančić na fotografiji koju je on dobio iz mletačke Biblioteke (A. Duplančić <1993>, str. 196, br. 11).

147 G. Novak 1972, tb. XX, desna strana; arhivske oznaka: Manoscritti italiani, classe 7, numero 200, collocazione 10050.

148 G. Novak 1972, str. 97-122, br. VI; regist: str. 97-98; izvornik: str. 99-122. Oznaka vlasništva, kako ju je Novak sastavio, ne objašnjava okolnosti nastanka i prijašnjega mjesta čuvanja izvora. O vlasništvu su se sporili Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i sadašnji vlasnik Novakove zbirke, a spor vjerojatno još traje.

149 G. Novak 1972, str. 123-149, br. VII; regist: str. 123 - 126; izvornik: str. 127-149.

150 G. Novak 1972, str. 151-159, br. VIII; regist: str. 151; izvornik: str. 152-159; arhivska oznaka: Relazioni, V, busta 66.

151 G. Novak 1972, str. 239-252, br. XI; regist: str. 239-243; izvornik: str. 244-252; arhivska oznaka: Manoscritti italiani, classe 7, numero 363 (Zeno, 403), collocazione 7873.

Archivio di Stato.¹⁵² Antonio Barbaro, 1. siječnja 1671., vlasnik Grga Novak.¹⁵³ Antonio Priuli, 26. ožujka 1670., Venezia, Archivio di Stato.¹⁵⁴ Gerolimo Grimani, 24. kolovoza 1678., bez naznake mjesta čuvanja.¹⁵⁵ Pietro Valier, 6. kolovoza 1680., vlasnik Grga Novak.¹⁵⁶

Za svoju je doktorsku disertaciju Mile Bogović proučio izvore u mnogim arhivima, a disertaciju, pisanu talijanski, obranio je 21. lipnja 1971. u Rimu (Pontificia Università Gregoriana, Facoltà di Storia della Chiesa). Godine je 1982. to djelo tiskano, u neznatnim dijelovima prerađeno i posuvremenjeno, kako je sam naznačio. Iako je bilo utemeljeno na brojnim do tada netiskanim izvorima, u njemu je o Vranjicu napisao smo jedan podatak, u drugome poglavlju drugoga dijela (Katolička hijerarhija i kršćani bizantskog obreda u Dalmaciji): »Sličan je stav zauzeo i splitski nadbiskup Leonard Bondumerio (1641 – 1668) prema malobrojnim useljenicima bizantskog obreda u njegovoj biskupiji. Oni su se do 1660. smjestili u župama Klis, Vranjic, Strončac i Kamen. Prema nadbiskupu, svi su oni bili dobri katolici. Koji su radili 'po grčkom' ili 'po starom' privedeni su 'svetom rimskom obredu' i 'svi su ponovno blagoslovljeni'.«¹⁵⁷ U bilješki je naveo samo postojanje arhivskoga izvora. Čitav je izvor, pisan u Splitu 28. veljače 1660., tiskan u djelu Marka Jačova.¹⁵⁸ Bogović nije prepoznao Strožanac u izvorno napisanom imenu mjesta *Villa di Stronzaz*, nego je napisao Strončac.

Za svoje jedino djelo o Vranjicu Duško Kečkemet nije proučio izvore u arhivima, jer je te podatke dobio od Vranjičanina koji nije bio školovani povjesničar nego je naučio čitati rukopise, a želio je napisati djelo o prošlosti Vranjica koje nije dovršio niti je tiskao neki dio onoga što je pisao. Kečkemet svjedoči u svojoj Uvodnoj napomeni: »Još više smo se koristili arhivskom rukopisnom građom u Historijskim arhivima u Zadru i Splitu i u arhivu župske

crkve u Vranjicu, a to arhivsko istraživanje moramo zahvaliti neumornom sabiratelju podataka o prošlosti Vranjica Vladimiru Juriću, kojega su prijepisi iz navedenih arhiva u ovom djelu obilno korišteni.«¹⁵⁹ To potvrđuju i dva podatka uvrštena u popis Rukopisna djela: »Jurić, Vladimir: Povijesni pregled sela Vranjica. (Split 1978). Rukopis u autora; Jurić, Vladimir: Povijest vranjičke crkve i kronologija njenih kurata. (Split 1978). Rukopis u autora.«¹⁶⁰ Kečkemet je u svoje djelo uvrstio samo nekoliko izvora koji do tada nisu bili tiskani. Ponajprije su to ulomci rukopisnoga djela Franje Divnića, prevedeni ili prepričani. Prvi je ulomak o postupku visovačkih fratarā.¹⁶¹ Drugi je o postupku Mustaja Atlagića.¹⁶² Potom je uvrstio nekoliko upisa iz matica, transliteriranih ili prepričanih. Prvi je upis iz matica djelomično netočan, a Kečkemet ga je popratio posve netočnim opisom: »Matice krštenih' vranjičke župe počimaju od samoga doseljenja. Prvo krštenje obavljeno je i zapisano u novome zavičaju 25. XI 1653. Don Ivan Božanović krstio je tada i bio ujedno kum prvom zvaničnom pravom Vranjičaninu, odnosno Vranjičanki: 'Karstim Mandu kćer Mihovila Poljaka i njegove prave žene Marije kum Apolonije Tolta još don Ivan Božanović u Vranjicu u crkvi Sv. Martina'.«¹⁶³ Upis krštenika u najstariju sačuvanu maticu ne počinje od doseljenja, jer je prvo upisano krštenje obavljeno u utorak, 25. studenoga 1653., a doseljenje je bilo davno prije toga dana, pa je u međuvremenu bilo i djece za krštenje. Krstitelj nije bio i kum, a bio je samo jedan kum i prezime mu je Tolto. Transliteracija je toga upisa bila netočna,¹⁶⁴ a Kečkemet ju nije provjerio. Drugi je upis iz matica također djelomično netočan: »5. X 1679. *Sig. Governatore Gian Battista Benzon passa da questa alla miglior vita d'anni 40 incirca et fù sepolatto al Doimo*. Knjiga umrlih, str. 270, Historijski arhiv, Split.«¹⁶⁵ Riječi: *sepolatto al Doimo* netočno su prepisane iz izvornika, ali ih je Kečkemet dobro protumačio: »i pokopan u splitskoj katedrali.«¹⁶⁶ Treći

152 G. Novak 1972, str. 253-278, br. XII; regist: str. 253-254; izvornik: str. 255-278; arhivska oznaka: Senato, Secreta, V, busta 66.

153 G. Novak 1972, str. 279-303, br. XIII; regist: str. 279-281; izvornik: str. 282-303.

154 G. Novak 1977, str. 9-38, br. I; regist: str. 9-14; izvornik: str. 14-38; arhivska oznaka: Senato, Secreta, V, busta 67.

155 G. Novak 1977, str. 39-55, br. II; regist: str. 39-40; izvornik: str. 40-55.

156 G. Novak 1977, str. 57-80, br. III; regist: str. 57-61; izvornik: str. 61-80.

157 M. Bogović 1982, str. 107, bilj. 6. Još navodi i nadbiskupove tvrdnje iz 1661. (bilj. 7: dio izvora) i 1663. (bilj. 8: arhivska oznaka).

158 M. Jačov 1992, sv. II, str. 102-109, br. 366 i 367.

159 D. Kečkemet 1984, str. 13-14.

160 D. Kečkemet 1984, str. 146.

161 D. Kečkemet 1984, str. 72-73 i 136, bilj. 175: »Zatim su fratri franjevci (...) pružit će im se svaka pomoć i usluga« (Divnićev rukopis, list 76v-76r).

162 D. Kečkemet 1984, str. 74 i 136, bilj. 183; Divnićev rukopis, list 128v.

163 D. Kečkemet 1984, str. 83 i 137, bilj. 208.

164 Točnu je transliteraciju napravio Ivan Grubišić (rukopis od 4. kolovoza 2008.): »1653. Novembra na 25. Krstih Mandu, kćer Mihovila Poljaka i njegove prave žene Marije, bi kum Apolonijo Tolto, ja don Ivan Božanović u Vranicu Svetoga Martina.«

165 D. Kečkemet 1984, str. 137, bilj. 217.

166 Split, Državni arhiv, MK 32, list 270: *Adi 5. detto (Ottobre) 1679. Illustrissimo signor Governator Giovanni Battista Benzon paso da questa alla miglior uita anni 40 incirca et fù sepolto al Domo* (podatak mi je dao Ivan Grubišić 3. veljače 2009.).

je upis iz matica nepotpun navod o rođenju Nikole Benzona: »Drugi sin Ivana Krstitelja Nikola Benzon, rođen 1662, bio je kapetan u mletačkoj vojsci i živio je u Splitu.«¹⁶⁷ Nikola nije upisan u vranjičku maticu kao krštenik nego samo kao kum: »1677. Aprila na 4. Krsti Ivanicu, ćer Marka od Imote i negove prave žene Cvite, bi kum Mikula Bencunov, a kuma Ana, žena Luke Bobana, u crkvi Svetoga Martina kurat don Nikola Lalić u Vranicu.«¹⁶⁸ Oporuka je Nikole Benzona spomenuta dva puta.¹⁶⁹ Vranjičke su matične knjige temelj Kečkemetovih vremenskih odrednica rada dvaju župnika: »Don Ivan Božanović (...) u Vranjicu je bio župnik do 1665. godine (...) a od 1674. do 1702. don Nikola Lalić.«¹⁷⁰ Godine su netočne, jer je Ivan Božanović 24. listopada 1664. umro u Splitu,¹⁷¹ a Nikola Lalić je kao župnik prvi put upisan u matice godine 1675., najprije kada je krstio: »1675. Đenara na 13. Krsti Ivana, sina Jure Grubišića i negove prave žene Mande, bi kum Batista Bencun i Stoja Grubišić, pri Sveti Martin u Vranicu pod kuratom don Nikolom Lalićem«,¹⁷² a nedugo poslije kada je vjenčao: »1675. Vebrara na 18. Bi vinčan Petar Bubić s Klisa Lucijom Marka Pipličića ćerju, budući napovideni po tri puta u dni svečane i nije se našla nijedna zaprika ka bi ji ustavila, bi svidok Jura Listeš u crkvi Svetoga Martina, kurat don Nikola Lalić.«¹⁷³ Ni prvi put tiskani podatci o mletačkoj podjeli zemlje u Vranjicu i Solinu nisu brojni. Kečkemet je uvrstio samo dva, vjerojatno po čitanju Vladimira Jurića, pa stoga nemaju točne arhivske oznake. Prvi je podatak: »Spomenuli smo Calergijevu kartu (...) Ta karta bila je prilog katastru što se čuva u Historijskom arhivu u Zadru, među spisima mletačkih generalnih providura Zorza Morosinija (1671 – 1673) i Pietra Civrana (1673 – 1675). Taj katastar navodi poimence nove vlasnike osvojenih zemalja u splitskom, solinskom i istočnom dijelu kaštelanskog polja. Dragocjen

nam je zbog uvida što su doseljenici dobili, a i zbog navođenja njihovih imena i prezimena.«¹⁷⁴ U bilješki je naveo naslov, ali bez razrješenja kratica i s nekoliko pogrešaka. Točan naslov: *Cattastico de beni di nuouo acquisto, posti nella territorij di Spalato, e Clissa, fatto formare dall'eccellentissimo signor proueditor generale in Dalmatia, et Albania Pietro Ciurano l'anno 1675 corrispondente al disegno pur di sua comissione esteso per mano del signor gouernator Zorzi Calergi condotto, che si conserua nell'Archivio del Generalato, e distingue con numeri cadaun corpo di terra, et da chi uenga possesso, à perpetuo lume, e cautela cosi del publico, come del priuato interesse; dispensati essi beni dall'eccellentissimo signor kaulier procurator Zorzi Moresini, già proueditor generale, l'anno 1672, con publica, facultà, et approbatione.*¹⁷⁵ Drugi je podatak: »Koje su doseljene obitelji obitavale tada, 1675. godine, Vranjic i gdje su dobili zemlje za obrađivanje doznajemo iz navedenog Morosinijevog katastika: Obitelj Ante Mijića dobila je jedan vrit zemlje u Vranjicu (vjerojatno se pod Vranjicem tada smatra cijeli poluotok, do Meteriza, a ne samo bivši otok). Graničila je sa zemljom harambaše Luke Mikelića. (...) Juraj Grubišić u Solinu i iznad Dujmovače; Japerković.«¹⁷⁶ Popis nije potpun i ima mnogo netočnosti.¹⁷⁷ Kečkemet je upozorio na postojanje grafičkoga lista koji veliča Foscolovo ratovanje, pa prepisuje njegov natpis, određuje mu godinu 1651. i navodi mjesto čuvanja izvora.¹⁷⁸

Nikola Mate Roščić, franjevac konventualac, tada u splitskome samostanu svetoga Franje Asiškoga, našao je u samostanskome arhivu dva podatka o radu Gašpara Uljanica u Vranjicu. Prepisao ih je u izvornome talijanskom,¹⁷⁹ upotpunio drugim podatcima iz nesređenoga arhiva, koji je takav ostao do sada, i godine 1990. dao splitskome časopisu Kulturnoj baštini u tisak

167 D. Kečkemet 1984, str. 86.

168 Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., 233. krštenje.

169 D. Kečkemet 1984, str. 85 i str. 137, bilj. 216: »Oporuka Nikole Benzona 1681. Historijski arhiv, Split.« Na stranici 86 ima još podataka: »načinio oporuku u Splitu 1681, gdje i umro i pokopan vrlo mlad«.

170 D. Kečkemet 1984, str. 86.

171 Split, Državni arhiv, MK 32, list 213: *Adi 24. detto (Ottobre) 1664. Il molto reverendo don Zuane Boxan passo da questa alla miglior uita d'anni 46 in circa et fù sepolto all Domo* (podatak mi je dao Ivan Grubišić 27. siječnja 2009.).

172 Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., 193. krštenje.

173 I. Grubišić 2008, str. 137, upis 34.

174 D. Kečkemet 1984, str. 77 i 137, bilj. 198.

175 Zadar, Državni arhiv, Mape Grimani, 61. M. Kadi 1987, sl. 2, 3; M. Kadi 1999, str. 87.

176 D. Kečkemet 1984, str. 78-80 i 137, bilj. 202.

177 Vidio sam dijelove ovoga arhivskoga izvora koji potvrđuju moj zaključak o pogreškama u Kečkemetovu djelu, ali pojedinačne pogreške ne navodim jer je izvor tek u pripremi za proučavanje, pa još nije za javnost.

178 D. Kečkemet 1984, str. 70 i 136, bilj. 169. Mjesto je: »Arheološki muzej, Split«, ali nije naznačeno da je to stara fotografija. Kečkemet godine 1986. tiska tu fotografiju, bez naznake mjesta čuvanja i vrste izvora (F. Difnik 1986, fotografija 4). Na tiskanoj fotografiji nije čitljiv natpis, pa nije moguće ocijeniti točnost Kečkemetova čitanja. Podatak Arsena Duplančića (A. Duplančić <1993>, str. 197, br. 15) potvrđuje izvor te fotografije u mletačkom Museo Correr (negativ M 3415).

179 Izostavio je izvorni prvi redak isprave od 6. siječnja 1653., s nadnevkom i imenom osobe kojoj je namijenjena, ali je njegov sadržaj uvrstio u svoj opis isprave na hrvatskom.

to svoje kratko djelo.¹⁸⁰ Jovan Radonić o fratru Gašparu ovako piše: »Na nedostojan rad misionara Božanovića, upozorava nešto docnije i misionar fra Gaspar Dall'Oglia u pismu iz Splita od 4 aprila 1660. Nije dosta što neki ne vrše svoju dužnost, nego trguju i robljem (*fanno mercantie de schiavi*) na veliku sablazan svetovnjaka.«¹⁸¹ Roščić nije prepoznao ovaj Radonićev podatak kao doprinos spoznaji o fra Gašparu, a možda nije ni čitao Radonićevo djelo, nego nečije prepričavanje. Duško Kečkemet je napisao o Gašparu Uljaniću: »Prvo ime koje susrećemo je pater Gaspare ab. Oleo, ili Gaspare d'Olio, ili Gaspare da Oglia. Taj je fratar prvi prihvatio 1650. godine zagorske doseljenike u Vranjicu. Bio je prvi župnik vranjički, do 1652. godine (...) umro 12. V 1665. u 68. godini života.«¹⁸² Roščićevo proučavanje ima nekoliko novih vremenskih odrednica, pa on ispravlja nadnevak smrti: »Fra Gašpar Uljanić (Ab Oleo, Dall'Oglio) rodod je iz Splita (rođen oko 1595.) (...) U splitskom samostanu je boravio od 1644. pa sve do smrti 1664. godine. U tom razdoblju dva puta je obavljao službu gvardijana splitskog samostana sv. Frane. Tako se zna da je 15. studenog 1644. preuzeo tu službu (...) i obavljao je do 8. studenog 1648. (...) drugi put bio gvardijan (...) od 1657. do 1659. Umro je u Splitu sredinom rujna 1664., pa treba ispraviti pogrešno navedene podatke. Službu župnika u Vranjicu fra Gašpar je obavljao do kraja 1652. godine.«¹⁸³

Od jeseni je godine 1970. Marko Jačov boravio u Rimu, školovao se (Pontificio Istituto Orientale) i prikupljao vatikanske i druge arhivske izvore. Od toga je najprije nastala doktorska disertacija, obranjena 12. travnja 1979. (Filozofski fakultet u Beogradu), tiskana godine 1984. s neznatnim dopunama,¹⁸⁴ a potom i niz drugih djela. Prikupljeni vatikanski izvori tiskani su tri puta u obliku zbirke odabranih izvora, a podijeljeni su po arhivima. U jednoj je knjizi Archivio Segreto Vaticano,¹⁸⁵ a u dvije knjige je Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli (Archivio storico).¹⁸⁶ Jačov je vatikanske arhivske izvore tiskao po svom izboru, pa stoga nitko nema pravo prigovora tom izboru, jer Jačov ne jamči cjelovitost izabranoga izvora niti izbor svih izvora po mjestu ili

sadržaju nekoga povijesnoga događaja. Njegov izbor valja prihvatiti kao jedan od možebitnih mnogih izbora, a odabrani sadržaj prihvatiti u potpunosti samo ako je u tiskanom izdanju naznačen početak i završetak izvora. Kad izvor nema svoj početak i završetak, valja naglasiti njegovu nepotpunost.

Prva knjiga izvora sadrži one u Archivio Segreto Vaticano. Izbor je obavljen u nekoliko arhivskih cjelina. Ima 276 brojeva, od 15. svibnja 1593. do godine 1788. Svaki izvor ima tri oznake: kratki sadržaj pisan francuski, u posebnom popisu na koncu knjige; kratki sadržaj pisan srpski (ćirilicom) na početku svakoga broja, poslije mjesta i nadnevka izvora; kraticu arhivske cjeline s oznakom sveska i lista, na završetku svakoga broja. U izvoru za Vranjic i Solin nema riječi »srpski« na koju je upozorio Mile Bogović, nego riječ »pravoslavni« koja točno opisuje riječ u izvoru. U ovom je izdanju jedan izvor za Vranjic i Solin, pisan latinski.¹⁸⁷

Druga knjiga izvora sadrži one u Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli (Archivio storico). Ima dva sveska s ukupno 644 broja, od 7. siječnja 1645. do 12. studenoga 1669. (broj 643; broj 644 nema točan nadnevak; brojevi se nastavljaju iz prvoga sveska u drugi). Izbor je obavljen u nekoliko arhivskih cjelina. Svaki izvor ima tri oznake: kratki sadržaj pisan talijanski, u posebnom popisu na početku knjige; kratki sadržaj pisan srpski (latinicom) na početku svakoga broja, poslije mjesta i nadnevka izvora; kraticu arhivske cjeline s oznakom sveska i lista, na završetku svakoga broja. Izvor je na dva načina pokazan u tisku. Izvor pisan talijanski i latinski transkribiran je tiskanim slovima. Izvor pisan minuskulnom bosančicom (nisam pregledavao izvore koji su možda pisani ćirilicom) transliteriran je rukopisom ispisanim slovima majuskulne bosančice (kojom su izvorno tiskane knjige) uz neka izmijenjena slova: /ć/ je kao u građanskoj ćirilici; /j/ je kao deseterično /i/ u crkvenoj ćirilici, /r/ pored redovitoga slova majuskulne bosančice ima i posebno slovo oblikovano kao /o/ sa znakom ̣ ispod slova, /t/ je kao u minuskulnoj bosančici. Kratice su razriješene u uglatim zagradama. Čitanje je, u izvorima za Vranjic i Solin, pogrešno samo

180 N. M. Roščić 1990, fotografija izvornika od 6. siječnja 1653. na str. 176-177. Fotografija isprave od 19. lipnja 1650. tiskana je u: M. Mikelić 2003, str. 171.

181 J. Radonić 1950, str. 199; arhivska oznaka: »Lett. ant. vol. 307, fol. 81.«

182 D. Kečkemet 1984, str. 86.

183 N. M. Roščić 1990, str. 172, bilj. 5-8 na str. 175. upućuju na izvor u samostanskom arhivu (Knjiga prihoda i rashoda).

184 M. Jačov 1984.

185 M. Jačov 1983.

186 M. Jačov 1992; M. Jačov 1998.

187 M. Jačov 1983, str. 68, br. 58.

u četiri broja.¹⁸⁸ U ovom je izdanju dvadeset i pet izvora za Vranjic i Solin.¹⁸⁹ Proučio sam prigovore mnogih znanstvenika Jačovljevim djelima, a posebno njegovim izdanjima arhivskih izvora, želeći prepoznati njegove zamke, pa ih izbjeći u svojoj ocjeni njegovih izdanja. Po tim spoznajama, najčešća je zamka u kratkom sadržaju pisanom srpski.¹⁹⁰ U izvorima za Vranjic i Solin nema riječi »srpski« na koju je upozorio Mile Bogović. Samo uz izvor pisan u Splitu 18. prosinca 1652. kratki sadržaj na srpskom ima i ovu rečenicu: »Misionarska aktivnost Ivana Božanovića 'starog obreda'«. ¹⁹¹ Ovu je rečenicu Jačov sastavio pitijski, jer ju je moguće protumačiti dvojako: Ivan Božanović pripada 'starom obredu' ili Ivan Božanović misionari 'stari obred', dakle vjernike koji pripadaju 'starom obredu'. Riječi: »starog obreda«, prijevod talijanskih riječi u tome izvoru: *rito vecchio*, znače pravoslavnu vjeru. Ako čitatelj prihvati prvu opisanu mogućnost razumijevanja te rečenice, tada valja prepoznati Jačovljevo nametnuto tumačenje Božanovićeve pripadnosti pravoslavnoj vjeri. Ne želeći zbuniti strance, u kratkome talijanskom sadržaju ne spominje »stari obred«: *I nuovi abitanti nella diocesi di Spalato e la missione di Giovanni Bosanovich tra di loro*.

Treća knjiga izvora sadrži one u Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli (Archivio storico), u jednome svesku. Ima 100 brojeva, od 10. svibnja 1670. do 27. prosinca 1682. (završetak poslova u ovome izvoru je 6. rujna 1683.). Izbor je obavljen u nekoliko arhivskih cjelina. Svaki izvor ima tri oznake: kratki sadržaj pisan talijanski, u posebnom popisu na početku knjige; kratki sadržaj pisan talijanski na početku svakoga broja, poslije mjesta i nadnevka izvora; kraticu arhivske cjeline s oznakom sveska i lista, na završetku svakoga broja. U izvorima za

Vranjic i Solin nema riječi »srpski« na koju je upozorio Mile Bogović. U ovom su izdanju dva izvora za Vranjic i Solin, oba pisana talijanski.¹⁹²

Jačov je u druga svoja djela uvrstio i druge arhivske izvore. Tako je godine 1990. tiskao djelo o ratovima u Dalmaciji u sedamnaestom stoljeću, pisano srpski.¹⁹³ To izdanje, iako prvo, nisam uzeo kao temelj prikupljanja podataka o Vranjicu i Solinu, jer je u srpnju 1991. tiskao upotpunjeno izdanje, pisano talijanski, pa je bilo opravdano uzeti ga za temelj prikupljanja. Nisam provjeravao razlike u tim izdanjima. Kratko nabrajam događaje koje drugi proučavatelji ne spominju, a one koje su drugi već spomenuli dopunjam, na mjestima toga spominjanja, Jačovljevim arhivskim oznakama. Početkom lipnja 1647. u borbama podno kliške tvrđave poginulo je četrdeset šest mletačkih vojnika.¹⁹⁴ Prvih je dana srpnja 1649. beg Jusuf Filipović poveo vojsku iz Nina u napad na Klis, ali nije uspio, a izgubio je četiri stotine vojnika.¹⁹⁵ Kada je u srpnju 1650. u Splitu počela kuga, mletački su vojnici otišli u Solin.¹⁹⁶ Od 14. do 25. svibnja 1660. sedam je tisuća osmanlijskih vojnika pustošilo Solin, Kamen, Klis i Split.¹⁹⁷ U svibnju 1661. bosanski paša pustoši oko Splita, ali gubi četiri stotine vojnika.¹⁹⁸ U srpnju 1662. beg Jusuf Filipović, s dvije tisuće konjanika, pali polja oko Klisa.¹⁹⁹ Mletačka vojska u srpnju 1666. odbija od Splita oko osam tisuća osmanlijskih vojnika.²⁰⁰ Uz ove događaje, koje je Jačov opisao uz druge istodobne, on je od nekoliko događaja u Solinu i blizu njega sastavio posebna poglavlja. To su od 14. do 31. ožujka 1648. borba za tvrđavu Klis,²⁰¹ od 13. do 21. lipnja 1657. neuspjela borba osmanlijske vojske za Split,²⁰² od 23. do 28. lipnja 1657. osmanlijsko osvajanje Bosiljine.²⁰³

188 M. Jačov 1992, br. 309, 355, 400, 489. Pogreške sam zapazio samo u nelogičnosti neke riječi, pa sam ih razriješio ili po smislu ili usporedbom s izvornim talijanskim prijevodom. Nisam vidio izvornike, pa mi je jedino ovako bilo moguće zapaziti pogreške.

189 M. Jačov 1992, br. 74, 192, 216, 230, 262, 269, 281, 300, 303, 309, 335, 351, 355, 357, 358, 360, 361, 366, 367, 369, 400, 489, 513, 540, 610.

190 M. Bogović 1993, Pogovor, str. 6: »Pridjev 'srpski' stavljen je na mjesto gdje je pisalo: Vlah, Morlak, shizmatik, Grk, pravoslavac ili je jednostavno dodan, ume-tnut.« Sadržaj sličan ovome u Pogovoru dao je u rujnu 1993. Mile Bogović za tisak u izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, ali je tiskan u godini 1998. (M. Bogović 1998).

191 M. Jačov 1992, sv. I, str. 399-401, br. 216.

192 M. Jačov 1998, br. 24, 88.

193 M. Jačov 1990.

194 M. Jačov 1991, str. 48, bilj. 81: ima arhivske oznake.

195 M. Jačov 1991, str. 94, bilj. 161: ima arhivske oznake.

196 M. Jačov 1991, str. 96, bilj. 164: ima arhivske oznake.

197 M. Jačov 1991, str. 132, bilj. 297: ima arhivske oznake.

198 M. Jačov 1991, str. 133, bilj. 304: ima arhivske oznake.

199 M. Jačov 1991, str. 135.

200 M. Jačov 1991, str. 143, bilj. 370: ima arhivske oznake.

201 M. Jačov 1991, str. 71-80, bilj. 102, 103, 105, 107, 108: imaju arhivske oznake.

202 M. Jačov 1991, str. 118-120, bilj. 254-257: imaju arhivske oznake.

203 M. Jačov 1991, str. 120-121, bilj. 258-259: imaju arhivske oznake.

Na znanstvenome skupu o tristopedesetoj obljetnici rođenja Ivana Paštrića, 25. listopada 1986. u Splitu, pokazao je Arsen Duplančić mijenjanje granica između Splita i Poljica. U tiskanome izdanju, godine 1988., ovako je pokazan jedan njegov podatak: »Granice splitskog, odnosno mletačkog teritorija nakon ciparskog i kandijskog rata prikazane su na nedatiranoj karti s kraja XVII. ili iz XVIII. st. (...) Na prvoj, [bilješka 54: Historijski arhiv Zadar, nacrti obitelji Kurir, br. 173.] na žalost nepotpunoj, označene su točke 'stare granice', tj. one koje nalazimo u mletačko – turskom ugovoru o razgraničenju iz 1576. (...) Crta splitskog područja nakon kandijskog rata, utvrđena na karti Z. Calergija iz 1675, također je prikazana.«²⁰⁴

U listopadu 1993. tiskano je proučavanje Arsena Duplančića o slikama i nacrtima kliške tvrđave do konca osamnaestoga stoljeća. Savjesno je, kao i uvijek, prikupio sve do tada tiskane slike i nacрте, upotpunio ih točnim podacima, a svojim proučavanjem u knjižnicama i arhivima povećao je taj niz i tiskao fotografije svega novoga. Duplančić pretpostavlja godinu nastanka slika ratnih događaja oko Klisa, jer uvijek stavlja 1648. s upitnikom, pa taj podatak posebno ne ističem među onima koje ovdje prenosim. Giacomo Picini, Oslobođenje Klisa 1648., pogled s juga, bakrorez, Venezia, Museo Correr.²⁰⁵ Francesco Compagnioni, Oslobođenje Klisa 1648., crtež, London, British Library.²⁰⁶ Napolion Francesco Eraut, Tlocrt kliške tvrđave; Klis gledan s juga; Presjek kliške tvrđave sjever – jug (sve na jednom listu, redom odozgo), 1682., crtež, Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana.²⁰⁷

Marinko Mikelić godine 2003. prvi put tiska opširno prikupljene povijesne podatke o Vranjicu i Solinu želeći »očuvati sjećanje na preminule pretke.«²⁰⁸ U većem dijelu svoga rada on surađuje »posebno s gospodinom Vladimirom Jurićem, kapetanom duge plovidbe,

strastvenim zaljubljenikom i najboljim poznavateljem povijesne građe Vranjica i njegove okolice.«²⁰⁹ Iz matice krštenih ima pet fotografija rukopisa Vladimira Jurića koji je upise transliterirao,²¹⁰ ali svaki s pogreškom: netočno pročitani dan (11. ožujka 1654., 19. srpnja 1654., 14. rujna 1654.) i mjesec (19. lipnja 1654.). Iz te matice ima pojedine dijelove upisa, koji su vjerojatno također bili u rukopisu Vladimira Jurića. Samo u upisu od 8. rujna 1669. nema pogrešaka,²¹¹ a u ostalima ima. Upis od 8. svibnja 1655. nema dana i imena krštenice, netočno: ime oca: »Jerko«, ime majke: »Mara«, ime kuma: »Matej«. Upis od 9. ožujka 1657. nema dana. Upis od 19. listopada 1659. nema dana, netočna je godina: »1657«. Upis od 15. veljače 1665. nema dana i imena majke, navodi kumino ime: »Marica«, a župnik nije upisao kumino ime. Upis od 7. lipnja 1665. nema dana, netočno: mjesec: »travanj«, ime krštenika: »Matej«. Upis od 6. kolovoza 1665. nema dana, imena krštenice i majke. Upis od 27. siječnja 1666. nema imena majke i kuma. Upis od 8. srpnja 1666. nema mjesec, dan, dan u tjednu, imena majke i kume. Upis od 27. prosinca 1667. nema imena krštenice, netočno ime majke: »Ivanica«. U upisu od 22. svibnja 1668. nije provjeren točan nadnevak. Upis od 6. siječnja 1669. nema imena kuma, netočan mjesec: »veljača«. Upis od 2. travnja 1671. nema imena majke, kuma i kume.²¹² Iz matice vjenčanih ima nepotpun upis od 24. svibnja 1666., a o upisima od 29. studenoga 1665., 12. studenoga 1668. i 27. svibnja 1669. ima samo podatak.²¹³ Iz spisa kliškoga providura od 22. siječnja 1664. ima samo podatak.²¹⁴

Godine je 2006. Marinko Mikelić tiskao još jedno djelo o svome rodu.²¹⁵ U tome je djelu devet izvora koje je godine 1992. tiskao Marko Jačov.²¹⁶ Mikelić ne navodi Jačovljevo izdanje kao svoj izvor, a o razlozima takvoga postupka ne želim nagađati. On samo jednom spominje Jačova: »Bilo je pokušaja nekih povjesničara koji su krivo interpretirali neke

204 A. Duplančić 1988, str. 162 i 164.

205 A. Duplančić <1993>, str. 195, br. 7, fotografija 5 na str. 200; arhivska oznaka: Stampe Gherro, 5 ple I 2446, negativ M 39918.

206 A. Duplančić <1993>, str. 196, br. 13, bilj. 16 i 17, fotografija 6 na str. 203.

207 A. Duplančić <1993>, str. 198, br. 21, 22, 23, bilj. 20, fotografija 8 na str. 205; arhivska oznaka: Manoscritti italiani, numero 5093, tavola 49.

208 M. Mikelić 2003, str. 6. Godine 1998. Marinko Mikelić je tiskao svoje prvo djelo o svome rodu (O rodu Mikelića, Split 1998, 1-10), ali u njemu nema izvora.

209 M. Mikelić 2003, str. 7.

210 M. Mikelić 2003, str. 174. Pogreške potvrđene u usporedbi s: Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., krštenja: 5., 8., 9., 10., 7.

211 M. Mikelić 2003, str. 27. Potvrđeno u usporedbi s: Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., krštenje 135.

212 M. Mikelić 2003, str. 25-27. Pogreške potvrđene u usporedbi s: Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., krštenja: 16., 25., 47., 64., 71., 72., 76., 86., 106., 116., 126., 167.

213 M. Mikelić 2003, str. 26-27. Pogreške potvrđene u usporedbi s: I. Grubišić 2008, upis 6., 2., 18., 23.

214 M. Mikelić 2003, str. 26.

215 Naslov je u dva dijela: »Naslijeđe« i »O genetskom podrijetlu i drugim osobinama«. Knjiga ima dva dijela: »Naslijeđe« i »Dušobrižnici – duh i snaga opstojnosti«, svaki s posebnim Uvodom. Drugi dio ima poglavlje: »Izvjestaji o vranjičkim svećenicima od 1650. do 1802.« Iako takav naslov upućuje na više od jedne vrste izvješća, sadržaj mu je sužen samo na ono što je označeno u drugome naslovu, neposredno uz prvi: »Izvjestaji Kongregaciji vjere u Rimu« (M. Mikelić 2006, str. 50-60).

događaje. To su uglavnom bili povjesničari iz Srbije. Srbi iz Ravnih kotara, kao Marko Jačev, pokušao je i pogrešno ukazao na podrijetlo Morlaka. Ako netko želi pisati o Morlacima neizostavno se mora osloniti na dokumente Kongregacije vjere, pogotovo na brojeve 192, 216 i 361., iz knjige Katolička Misija na Balkanu.²¹⁷ Mikelić različito postupa s arhivskim izvorima: niti jedan nije tiskan u potpunosti, jedan je u većem dijelu doslovan, jedan je u manjem dijelu doslovan, tri su prepričana i u manjem dijelu doslovna, tri su prepričana, jednom je naznačen sadržaj samo u jednoj rečenici. Doslovno tiskani dijelovi imaju mnoge pogreške u transliteraciji. Ovo Mikelićevo djelo ne bi moralo biti izvršteno u ovaj pregled tiskanih izvora, jer izvori u njemu nisu tiskani prvi put. Uvrstio sam ga, jer ono zbunjuje neupućena čitatelja koji pomisli da je Mikelić prvi tiskao nabrojene izvore.

U veljači 2007. tiskano je djelo Arsena Duplančića o splitskim gradskim utvrdama. U njemu je mnogo novih arhivskih podataka, a jedan je iz solinskoga prostora u doba gradnje splitskoga bastiona Contarini. Potvrda od 8. prosinca 1663. svjedoči kako je podnarednik (*sargente*) Lorenzo Rosi sa šest vojnika vadio kamen u Solinu za gradnju utvrđenja: *zapano sassi à Salona per servitio di questi Fortificationi*.²¹⁸

Milorad Drašković (Solin, 15. lipnja 1929. – Solin, 2. srpnja 1994.) nije bio školovani povjesničar, nego je naučio čitati bosančicu, a prikupljao je podatke zajedno s Vladimirom Jurićem. Od Draškovićeve rada tiskani su jedino podatci koje je on u pismima od 22. rujna, 3. i 6. listopada 1990. poslao Ivanu Mužiću.²¹⁹ Valja pretpostaviti Mužićevo točno prenošenje poslanih mu podataka, jer je veoma savjesno pripremao to svoje izdanje nekih djela Lovre Katića.²²⁰ Iz razdoblja koje sam

zadao ovome svom proučavanju, Drašković je Mužiću poslao 27 podataka iz vranjičkih matica, a niti jedan nema sve što je u krštenju ili vjenčanju upisano. Nabrajam samo netočne podatke, a točni su u tiskanim i netiskanim proučavanjima Ivana Grubišića koja su u potpunosti provjerena. Manda Poljak nije u Vranjicu vjenčana godine 1665., niti do 31. kolovoza 1676., nadnevka zadnjega upisa u prvoj matici. Nema potvrde da je Grgur Mužić sin Šimunov, niti da mu je žena Pavica. Frane Mužić je rođen 23. siječnja,²²¹ a ne 5. lipnja. Ivan Mužić je rođen 19. siječnja,²²² a ne 19. veljače. Bartul Mužić je rođen 10. rujna,²²³ a ne 20. rujna. Pavao Žižić je vjenčan 12. studenoga,²²⁴ a ne 22. studenoga. Mihovil Vučićić je rođen 29. rujna,²²⁵ a ne 28. rujna. Ivan Vučićić je rođen 24. veljače,²²⁶ a ne 27. siječnja. Kata Vučićić je rođena 13. lipnja,²²⁷ a ne 23. lipnja. Nije točno da Martin Grgić nije ostavio traga u Vranjicu, a točno je njegovo kumstvo na krštenju 2. travnja 1671., 22. studenoga 1678., 31. ožujka i 11. listopada 1682. i 9. travnja 1684., kada je bila kuma njegova sestra Mara.²²⁸ Ime kćeri Jure Grgića, rođene godine 1678., nije Stana nego Kata.²²⁹

Do godine 2008. svi su proučavatelji sedamnaestoga stoljeća u Vranjicu i Solinu uvrstili u svoja djela samo izabrane dijelove neke cjeline arhivskih izvora. Ivan Grubišić, godine 2008., prvi se usmjerio na jednu cjelinu izvora, čitavu je proučio i tiskao. On je transliterirao trideset i sedam upisa u matičnu knjigu vjenčanih od 16. studenoga 1665. do 31. kolovoza 1676., koju sada čuva Državni arhiv u Splitu (MK 144, list 1r – 7v), a u nju je upisana sto osamdeset i jedna osoba po prezimenu i imenu i trideset i jedno mjesto iz kojega te osobe potječu ili u njemu žive. Grubišić ispravlja pogreške koje je u tiskanju ovih izvora učinio Lovre Katić.²³⁰

216 M. Jačov 1992, br. 192, 216, 230, 269, 300, 309, 361 (ovaj broj Mikelić pogrešno tiska dva puta: M. Mikelić 2006, str. 55-56; str. 57), 489, 513.

217 M. Mikelić 2006, str. 60.

218 A. Duplančić 2007, str. 16 i 59, bilj. 91: Zadar, Državni arhiv, Stara splitska općina, kutija 307, svezak 321, list 2).

219 L. Katić 2007, str. 108-110. Mužić ih je, prvi put u ožujku 2007., tiskao s naslovom O nekim prezimenima doseljenika.

220 Sve je doslovno ponovljeno i u drugom izdanju iz prosinca 2007., na stranicama 146-148.

221 Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., 93. krštenje.

222 Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., 149. krštenje.

223 Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., 269. krštenje.

224 I. Grubišić 2008, str. 132, upis 17.

225 Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., 121. krštenje.

226 Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., 231. krštenje.

227 Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., 293. krštenje.

228 Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., krštenja: 167., 256., 306., 316., 337.

229 Ivan Grubišić, rukopis od 4. kolovoza 2008., 248. krštenje.

230 I. Grubišić 2008, upisi 1., 3., 4., 6., 8., 10., 11., 12., 19., 24., 25., 27., 33.

Literatura

- J. Alačević 1902 Josip Alačević (priređio), *Istrumento dei confini; Enumerazione dei territori*, Tabularium II, Zadar 1902, 53-70.
- P. Andreis <1909> Pavao Andreis (priređio Marko Perojević), *Storia della città di Traù*, Split <1909>.
- P. Andreis 1977 Pavao Andreis (preveo Vladimir Rismondo), *Povijest grada Trogira, I*, Split 1977.
- M. Bogović 1982; 1993 Mile Bogović, *Katolička crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine*, Zagreb 1982 (drugo je izdanje tiskano 1993.; to je od 1 do 188 stranice pretisak, a novost uz njega je Pogovor, oblikovan kao posebna tiskovina).
- M. Bogović 1998 Mile Bogović, *Radovi Marka Jačova o pravoslavlju i Srbima na južnoslavenskom prostoru – posebno u hrvatskim krajevima*, Rasprave iz hrvatske kulturne prošlosti 1, Zagreb 1998, 121-152.
- G. Brusoni 1673 Girolamo Brusoni, *Historia Dell'Ultima Guerra trà Veneziani, e Turchi di Girolamo Brusoni Nella quale si contengono i successi delle passate Guerre nei Regni di Candia, e Dalmazia, Dall'Anno 1644. fino al 1671.(...)*, Venezia 1673 (u istoj knjizi prvi i drugi dio imaju stranice brojene od 1).
- F. Bulić <1915> Frane Bulić, *Notizie storiche sul villaggio Vranjic vicino Salona*, Bullettino di archeologia e storia dalmata 36/1913, Split <1915>, 24-37.
- S. Buzov 1993 Snježana Buzov, *Razgraničenje između Bosanskog pašaluka i mletačke Dalmacije nakon kandijskog rata*, Povijesni prilozi 12, Zagreb 1993, 1-38.
- N. Cambi 1991 Nenad Cambi (priređio), *Antička Salona*, Split 1991.
- F. Carrara 1847 Francesco Carrara, *De' scavi di Salona nel 1846*, Giornale Euganeo di Scienze, Lettere ed Arti 4, Padova 1847, 328-341 (postoji posebni otisak s brojevima stranica 1-18).
- F. Carrara 1850 Francesco Carrara, *Topografia e scavi di Salona*, Trieste 1850.
- P. Civran 1908 Pietro Civran, *Relazione storica dell'anno 1674 del Provveditore Generale Pietro Civran, diretta al Senato di Venezia sullo stato delle due Provincie di Dalmazia ed Albania (Cattaro)*, Il Dalmatino 32, Zadar 1908, 65-78 (nastavak: Il Dalmatino 33, Zadar 1909, 39-52).
- A. Crnica 1939 Ante Crnica, *Naša Gospa od Zdravlja i Njezina slava*, Šibenik 1939.
- B. Desnica 1950 Boško Desnica (priređio), *Istorija kotarskih uskoka 1646 – 1684*, Beograd 1950.
- F. Difnik 1986 Franjo Difnik (preveli Smiljana Kečkemet i Duško Kečkemet), *Povijest kandijskog rata u Dalmaciji*, Split 1986.
- A. Duplančić 1988 Arsen Duplančić, *Kartografski prilozi poznavanju granica između Splita i Poljica*, Ivan Paštrić (1636 – 1708). Život, djelo i suvremenici, Split 1988, 153-166.

- A. Duplančić <1993> Arsen Duplančić, *Građa za poznavanje kliške tvrđave do početka 19. stoljeća*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 17/1991, Zagreb <1993>, 193-214.
- A. Duplančić 1998 Arsen Duplančić, *Regesta zapisnika splitskoga Velikog vijeća od 1620. do 1755. godine*, Građa i prilozi za povijest Dalmacije 14, Split 1998, 1-275.
- A. Duplančić 2007 Arsen Duplančić, *Splitske zidine u 17. i 18. stoljeću*, Zagreb 2007.
- C. Fisković 1939 Cvito Fisković, *Doprinos upoznavanju kliške tvrđave*, Kalendar »Napredak« za godinu 1940, Sarajevo 1939, 26-41, 4 tb (postoji posebni otisak s brojevima stranica 1-21).
- M. P. Ghezzi 1992 Michele Pietro Ghezzi, *I Dalmati all'Università di Padova dagli atti dei gradi accademici 1601 – 1808*, Venezia 1992.
- I. Grgić 1953 Ivan Grgić, *Jedna mletačka agrarna operacija u Dalmaciji. Razdioba zemlje u području Splita i Klisa g. 1672 – 1673*, Zadarska revija II, 2, Zadar 1953, 65-76.
- I. Grgić 1962 Ivan Grgić, *Prva agrarna operacija na mletačkoj »novoj stečevini« u Dalmaciji. Naseljavanje novog stanovništva i razdioba zemlje na području Splita i Klisa 1672 – 73 godine*, Split 1962.
- I. Grubišić 2008 Ivan Grubišić, *Vjenčanja u Vranjicu od 1665. do 1676. godine*, Tusculum 1, Solin 2008, 125-158.
- J. Hammer 1835 Joseph Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Budapest 1835.
- M. Jačov 1983 Marko Jačov, *Spisi Tajnog vatikanskog arhiva XVI – XVIII veka*, Beograd 1983.
- M. Jačov 1984 Marko Jačov, *Venecija i Srbi u Dalmaciji u XVIII veku*, Beograd 1984. (fototipsko izdanje tiskano 1987.)
- M. Jačov 1990 Marko Jačov, *Srbi u mletačko – turskim ratovima u XVII veku*, Beograd 1990.
- M. Jačov 1991 Marko Jačov, *Le guerre Veneto – Turche del XVII secolo in Dalmazia*, Venezia 1991.
- M. Jačov 1992 Marko Jačov, *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645 – 1669)*, I, II, Città del Vaticano 1992.
- M. Jačov 1998 Marko Jačov, *Le missioni cattoliche nei Balcani tra le due grandi guerre: Candia (1645 – 1669), Vienna e Morea (1683 – 1699)*, Città del Vaticano 1998.
- L. Jelić 1894 Luka Jelić, *Raccolta di documenti relativi ai monumenti artistici di Spalato e Salona*, Bullettino di archeologia e storia dalmata 17, Split 1894, Appendice.
- A. Jutrović 1965 Andre Jutrović, *Split u pismima generala i generalnog providura Lunarda Foscola (1647 – 1651)*, Izdanje Historijskog arhiva u Splitu 5, Split 1965, 193-202.
- M. Kadi 1987 Marijan Kadi, *Doprinos primjeni Calergijeve karte iz 1675. u istraživanju prostornog razvoja splitsko – kliškog područja*, Zagreb 1987 (Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Postdiplomski studij Graditeljsko naslijeđe, magistarski rad prihvaćen 7. prosinca 1987., obranjen 21. siječnja 1988.).

- M. Kadi 1999 Marijan Kadi, *Calergijeva topografsko-katastarska karta splitsko – kliškog područja iz 1675. i njezina obnova*, Kaštela kolijevka Hrvatske. Zbornik, Kaštela 1999, 83-92.
- L. Katić <1950> Lovre Katić, *Topografske bilješke solinskoga polja*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LII/1935-1949, Split <1950>, 79-96, tb. V (drugo je nepromijenjeno izdanje tiskano 1993.).
- L. Katić 1953 Lovre Katić, *Naseljenje današnjeg Solina*, Četiri priloga historiji grada Splita XVII i XVIII stoljeća, Split 1953, 85-101. (drugo je nepromijenjeno izdanje tiskano 1993., ali ima pogreške u prijepisu za to izdanje; treće je nepromijenjeno izdanje, istovjetno prvome, tiskano 2007.; četvrto je nepromijenjeno izdanje, istovjetno prvome, tiskano 2007.).
- L. Katić 1955 Lovre Katić, *Solin od VII do XX stoljeća*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 9, Split 1955, 17-91 i 309-311 (drugo je nepromijenjeno izdanje tiskano 1971.).
- L. Katić 2007 Lovre Katić (priredio Ivan Mužić), *Naseljenje današnjeg Solina. Bilo jedno ubavo selo*, Split 2007.
- D. Kečkemet 1978 Duško Kečkemet, *Kaštel-Sučurac*, Split 1978, 1-335.
- D. Kečkemet 1984 Duško Kečkemet, *Prošlost Vranjica*, Vranjic kroz vjekove, Split 1984, 11-146.
- Š. Ljubić 1879 Šime Ljubić, *Solinske starine*, Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva 1, Zagreb 1879, 90.
- Š. Ljubić 1896 Šime Ljubić, *Notizie risguardanti le rovine di Salona*, Bullettino di archeologia e storia dalmata 19, Split 1896, 174.
- G. Martinioni 1663 Giustiniano Martinioni, *Venetia città nobilissima et singolare*, Venezia 1663 (postoji izdanje faksimila s kazalima: Venezia 1968. i 1998.)
- G. Melzi 1859 Gaetano Melzi, *Dizionario di opere anonime e pseudonime di scrittori italiani o come che sia aventi relazione all'Italia*, III, Milano 1859.
- M. Mikelić 2003 Marinko Mikelić, *Tragovima pradjedovskog naslijeđa*, Split 2003.
- M. Mikelić 2006 Marinko Mikelić, *Naslijeđe. O genetskom podrijetlu i drugim osobinama*, Split 2006.
- G. Novak 1972 Grga Novak (priredio), *Mletačka uputstva i izvještaji, VII*, Zagreb 1972.
- G. Novak 1977 Grga Novak (priredio), *Mletačke upute i izvještaji, VIII*, Zagreb 1977.
- I. Ostojić 1975 Ivan Ostojić, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb 1975.
- M. Pelc 1997 Milan Pelc, *Život i djela šibenskog bakroresca Martina Rote Kolunića*, Zagreb 1997.
- P. Petrić 1987 Perislav Petrić, *Topografske bilješke splitskog polja*, Kulturna baština 17, Split 1987, 135-142.
- J. Posedel <1984> Josip Posedel, *Opsada Splita 1657. godine prema djelu Nicolinija*, Kulturna baština, 14/1983, Split <1984>, 92-101.

- J. Radonić 1950 Jovan Radonić, *Rimska kurija i južnoslovenske zamlje od XVI do XIX veka*, Beograd 1950.
- N. M. Roščić 1990 Nikola Mate Roščić, *Fra Gašpar Uljanić (Ab Oleo, Dall'Oglio) prvi župnik Vranjica 1650 – 1653.*, *Kulturna baština* 20, Split 1990, 171-178.
- V. Solitro 1844 Vincenzo Solitro (priredio), *Documenti Storici sull'Istria e la Dalmazia*, Venezia 1844.
- V. Solitro 1989 Vicko Solitro (preveo Vladimir Rismondo), *Povijesni dokumenti o Istri i Dalmaciji*, Split 1989.
- G. Stanojević <1959> Gligor Stanojević, *Dalmacija u doba Kandiskog rata (1645 – 1669)*, *Vesnik Vojnog muzeja Jugoslovenske narodne armije*, 5/1958, II, Beograd <1959>, 93-182.
- G. Stanojević 1987 Gligor Stanojević, *Dalmatinske krajine u XVIII vijeku*, Beograd i Zagreb 1987.
- A. Valiero 1859 Andrea Valiero, *Storia della guerra di Candia*, Trieste 1859.

Summary

Milan Ivanišević

Sources On the First Decades of New Vranjic and Solin

Key words: Vranjic, Solin, historic sources (1644-1682)

Review of sources regarding the history of Vranjic and Solin from 1644 till 1682. The sources are divided into three groups:

1. works by contemporaries, published in their lifetimes: Alessandro Vernino (1648), Antonio Santacroce (1649), Giustiniano Martinioni (1663), Giovanni Giorgio Nicolini (1665), Giovanni Battista Rostagno (1668), Girolamo Brusoni (1673), Battista Nani (1678), Andrea Valiero (1679);

2. works by contemporaries, published posthumously: Ivan Andrija Tomaseo (published in 1844), Franjo Divnić (published in 1986), Pavao Andreis (published in 1909);

3. references to sources in researchers' works from 1844 till 2008: Vincenzo Solitro (1844), Francesco Carrara (1847), Šime Ljubić (1879, 1896), Luka Jelić (1894), Josip Alačević (1902), Frane Bulić (1915), Cvito Fisković (1939), Boško Desnica (1950), Jovan Radonić (1950), Lovre Katić (1950, 1953, 1955), Gligor Stanojević (1959, 1987), Ivan Grgić (1962), Andre Jutronić (1965), Grga Novak (1972, 1977), Mile Bogović (1982), Marko Jačov (1983, 1984, 1991, 1992, 1998), Arsen Duplančić (1988, 1993, 2007), Nikola Mate Roščić (1990), Ivan Grubišić (2008).